

MABASA KITA IT INAKEANON

**An Aklanon Language Reading Program
for Elementary Pupils
Prepared for Testing
by**

**NORTHWESTERN
VISAYAN
COLLEGES**

and

**SUMMER
INSTITUTE OF
LINGUISTICS**

Acknowledgement

We are deeply indebted to the following persons/entities for their benevolence, generosity, and their dedication to the promotion of the Aklanon Language:

Summer Institute of Linguistics

Quezon City, Metro Manila

Traders Royal Bank

Kalibo Branch

Archbishop Gabriel M. Reyes Memorial Foundation

Rotary Club of Kalibo West, Kalibo, Aklan

Bank of the Philippine Islands

Kalibo Branch

Rural Bank of Balete

Kalibo Branch

Cooperative Rural Bank of Aklan

Kalibo, Aklan

Kapisanan ng mga Brodkasters sa Pilipinas, Aklan Chapter

Aklan Information Officers Association (AIOA)

Kalibo, Aklan

Mayor & Mrs. Allen S. Quimpo, Municipality of Kalibo

Mr. & Mrs. Poul H. Jensen

Mr. & Mrs. Butz J. Maquinto

Atty. & Mrs. Napier T. Tambong, Municipality of Kalibo

Mr. & Mrs. Benny O. Tirazona

SP Member Ebenezer G. Torre, Province of Aklan

Without their financial support, the printing of student copies of this book could not have been made possible. Again our profoundest appreciation and sincerest thanks.

MRS. CONSOLACION T. URETA
President NVC, and the
NVC Pre-School and Elementary
Department
Faculty of Instruction

Preface

A new generation of young people is growing up in Aklan, a generation who's hearts and hopes are fixed on the future, but a generation which has never had the opportunity to read their own literature in their own language. It is the editor's hope that in some way this book will fill that lack.

The editor wishes to acknowledge gratefully the help of the following:

Atty. and Mrs. Allen S. Quimpo for their willingness, vision, and enthusiastic support for this project.
Dean Consolacion Ureta for her contribution of Aklanon stories.
Miss Doris Porter and the Summer Institute of Linguistics for their ideas, encouragement and support.
Mr. Benny Tirazona for his contribution of stories.
Mrs. Rossini Aungon for her enthusiasm in teaching the initial portions of this reader.

To many who contributed their stories:

Mrs. Erenita T. Labor - Ro Ueo nga Nagalingkod sa Daeon.
Miss Merlinda Palomata - Ham-an ro Buroe hay Owa it Tue-an.
Mr. Roberto Labor - Si Amo ag si Bao
Mrs. Iluminada Labor - Alimango ag Namok
Miss Marilyn Torres - Teri Kamamangi, Ro Bueak nga Owa Naila Maging Bueak
Mr. Benny Tirazona and staff for their many fables and stories about the History of Aklan, Kalibo and Tinagong Dagat.

Mr. David Zorc for his Spelling Rules which were edited from his Aklanon Grammar C. 1968.
Mrs. Jocelyn C. Sodusta for her many delightful illustrations.
Miss Marilyn Torres for her skillful writing and patient revision through months of this project.
Mr. Immanuel Sodusta for his skill in putting all these materials on computer.

And most importantly to Poul for his careful proofreading, giving advice, and encouragement during every step of this project.

Kristine M. Jensen
editor

TABLE OF CONTENTS

TITLE	PAGE
1. Ham-an it May Pueang Rosas Correct use of Period and Comma	3
2. Siin Naghalin ro Eugta Finding root words and prefixes	6
3. Alimango ag Namok More practice with root words Prefix, Infix and Suffix	10
4. Ro Haeuga ag Gutok nga Eambong it Anwang ag Baka What are Nouns and Verbs	13
5. Ro Umpisa it Ati-atihan	18
6. Ro Buktot it Kamelyo Comprehension	22
7. Ro Bungkoe nga Kiwa-kiwa Correct Use of Quotation Marks	25
8. Ro Ginhalinan it Bulkan Review of Period and Comma	28
9. Amo ag Bao Writing Essay: who, what, where, how	32
10. Ham-an Owa it Tue-an ro Buroe Review Quotation Marks Correct Use of Contractions	42

11. Ro Ueo sa Tunga it Daeon Correct use of hyphens Review of Essay	47
12. Ro Bueak nga Owa Naila Maging Bueak Review of hyphens Alphabetical Order	55
13. Teri Kamamangi Review of hyphens Review Nouns and Verbs Review Alphabetical Order Review Root Words	61
14. Ro Ginhalinan it Alibangbang	74
15. Istorya it Akean	77
16. Pagsueat Kato Anay	86
17. Ro Istorya it Banwang Kalibo	89
18. Ro Lingganay sa Tinagong Dagat	92
Spelling Rules	97

Ham-an It May Pueang Rosas



Ham-an it May Pueang Rosas

HAM-AN IT MAY PUEANG ROSAS

Kato anay, tag tyempo pa ku atong mga kalolohan, may isaeang ka unga nga may alila nga pispis. Palangga gid nanda ro kada isaea. Ku isaeang adlaw, nagmasakit ro nanay ku unga. Ngani nag-adto ro unga sa manogbueong una sa anda nga lugar para magpangayo it bulig. Ginhambae imaw ku manogbueong nga ro makabueong gid lang sa masakit ku anang nanay hay duga it puea nga rosas. Nagpinangutana imaw kon siin nana makita ro puea nga rosas ay imaw pa eang imaw nakabati ku ruyon nga klase it rosas. Kaeabanan ku anang ginpangutan-an hay nagsabat kana, "Owa ako kasayod pero kon gusto mo nga magmayad si nanay mo, mag-usoy ka."

Tungod nga gusto gid ku unga nga magmayad si nanay na, nag-inusoy sanda ku ana nga pispis it puea nga rosas. Ginlinibot nanda ro maeapad nga kagueangan pero qwa gid sanda it hakita nga puea nga rosas. Puro eang gid puti nga rosas ro andang hakita. Ginaoy it duro ro unga sa andang pagpinanaw ngani nagpahuway-huway sanda ag hakatueugan ro unga.

Tag nagakatueog ro unga, ginkinantahan man imaw ku anang pispis it mayad-ayad nga kanta. Tag nahamuukan eon ro unga, eumpad ro pispis ag humapon sa tunukon nga puno it rosas nga puti.

Pagkataliwan it pilang oras, nagbugtaw ro unga. Ro ana eagi nga hakita pagmukeat ku anang mga mata hay puea nga rosas. Nangawa gid imaw it duro ag ginaipo nana kunta eagi ro puea nga rosas pero hapan-uhan nana nga una sa eugta ro anang pispis. Patay eot-a. Ana gali nga ginpatuslok ku pispis ro anang dughan sa siit it puti nga rosas ag ginpatueo ro ana nga dugo sa puti nga rosas. Ngani nagpuea ro rosas.

Tungod sa puea nga rosas, nagmayad ro nanay ku unga ag nalipay gid imaw. Pero nasubo man imaw ay naduea man kana ro ana nga palangga nga pispis.

Ngani halin kato hay may puea eon nga rosas.

Ham-an it May Pueang Rosas

ACTIVITY SHEET for Ham-an it May Pueang Rosas

A. Pasunura ro mga sentence. Isueat ro numero sa blangko.

- _____ Namatay ro pispis.
- _____ Nag-usoy sanda it puea nga rosas sa kagueangan.
- _____ May unga nga may alila nga pispis.
- _____ Nagmasakit ro nanay ku unga.
- _____ Ginpatueo ku pispis ro ana nga dugo sa puti nga rosas.
- _____ Nagmayad ro nanay ku unga.

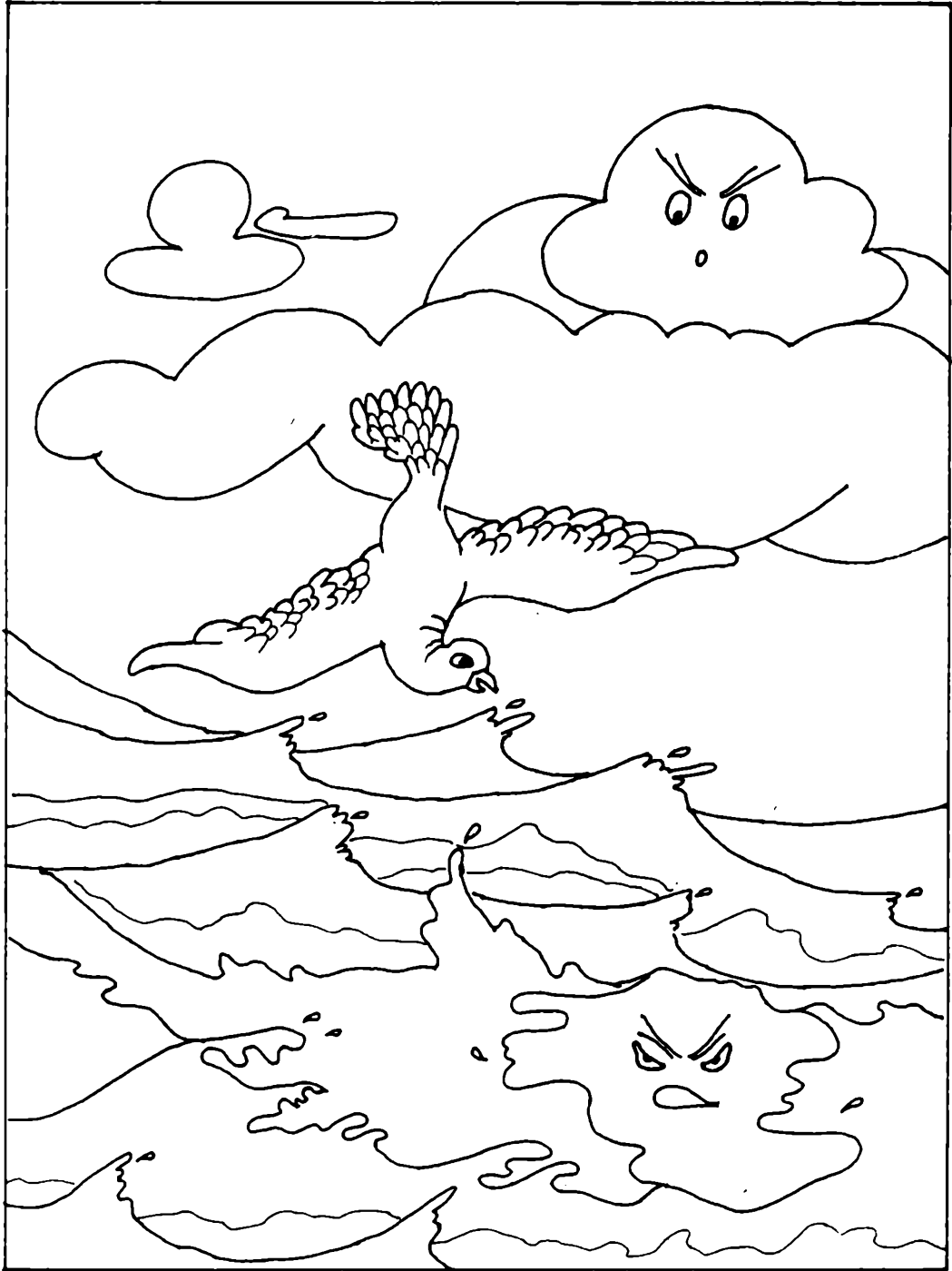
B. Pilia ro tama nga sabat ag guhitan.

1. (Namatay, Nagmasakit) ro nanay it unga.
2. Ro alaga it unga hay (ayam, pispis).
3. Ro bueong ku masakit ku nanay it unga hay (duga, dahon) it puea nga rosas.
4. Nag-usoy sanda it puea nga rosas sa (suba, kagueangan).
5. Ro nagpapuea ku puti nga rosas hay (dugo, euha) it pispis.

K. Butangi it comma ag period sa tama nga lugar ro masunod nga mga sentences.

1. Tag nagakatueog ro unga ginkantahan man imaw it pispis
2. Ku isaeang adlaw nagmasakit ro nanay ku unga
3. Tungod sa puea nga rosas nagmayad ro nanay
4. Ginaoy it duro ro unga
5. Nangawa gid imaw it duro
6. Kato anay tag tyempo pa ku atong mga kalolohan may isaeang ka unga ag pispis
7. Nagsabat kana "Owa ako kasayod"

Siin Naghalin Ro Eugta



Eugta

SIIN NAGHALIN RO EUGTA

Kato anay, tag owa pa it tawo iya sa ibabaw kalibutan hay owa pa gid anay it makita nga eugta. Puro eang anay tubi ag eangit ro makita sa kalibutan. Ro and gid lang nga kaibahan hay pispis nga banog. Nagalinupad-eupad lang ro banog ay owa man imaw it matungtungan nga mamaea ay owa man it eugta ngani owa man it kahoy.

Ku isaeang adlaw, tinak-an eon ro banog it linupad ngani nakapaino-ino imaw nga paawayon ro eangit ag ro eawod. Agod basi sinana may tuetan-awon man imaw nga masadya.

Eumupad imaw, paeapit sa eangit ag naghambae, "Eangit, hambae ni Eawod hay mas makusog pa kuno imaw kimo."

Nagpaeamuea si Eangit sa kaakig. Naghambae imaw, "Aba! Aha! Sin-o karon ro naghambae? Si Eawod? Ha! Masayran gid nana kon sin-o kamong ro mas makusog."

Naila gid it duro ro banog ay naakig eon ro eangit. Eumupad eon man imaw paubos ag pumaeapit sa eawod ag naghambae, "Sus, Eawod, naghambae gid-a si Eangit nga mas makusog kuno imaw ku sa kimo."

Naakig man eagi ro eawod sa anang habatian. Naghambae imaw, "Puro eang wakae si Eangit ngaron. Hara ka ana o, ay ipakita ko kana kon sin-o kamong daywa ro mas makusog."

Eumupad eagi ro banog ay habatyagan nana nga inaway eon ro masunod. Owa gid imaw magsaea ay ginhinampak dayon it eawod it anang maeagko nga humbak ro eangit. Nagpinataas man ro eangit agod indi hiabot. Kada hampak it humbak hay naalsa man ro eangit. Pero ku ulihi, natak-an eon it inalsa ro eangit ngani bumaeos man imaw. Ginhinaboy nana ro eawod it daeagko nga mga bato. Sige gid ro hinaboy it eangit ag sige man ro hinampak it humbak ku eawod. Ku ulihi, ginaoy man sanda nga daywa ngani pumundo eon sanda. Pagpundo eon nanda, hakita it banog ro nagtueumpok nga mga daeagko nga mga bato ag nahimo rato nga eugta. Ag nagtaas eon ro eangit nga indi eon maabot ku anang pag-inalsa ku paghinampak kana it humbak ku eawod.

Rato ro ginhalian it eugta ngani may aton makaron nga ginatungtungan.

Eugta

ACTIVITY SHEET for Eugta

A. Guhiti ro tama nga sabat.

1. Owa pa kato it (eugta, uean) sa kalibutan.
2. Ro nagpaaway sa eawod ag sa eangit hay (ma'a, banog).
3. (Naila, Naakig) ro eawod sa anang habatian.
4. Ginhampak it eawod it (humbak, butong) ro eangit.
5. Bumaeos ro eangit ag ana man nga hinaboy it (tinapay, bato) ro eawod.

B. Ro punta ku mga sentence sa Column A hay makita sa Column B. Guhiti halin sa A paadto sa B pareho sa numero 1.

A

B

- | | |
|---|-------------------|
| 1. Ginpaaway it banog ro eangit ag ro eawod | si Eangit ngaron. |
| 2. Puro eang wakae | hay naging eugta. |
| 3. Nagpaeamuea sa kaakig | agod masadya. |
| 4. Ginhaboy it bato it eangit | si Eangit. |
| 5. Ro nagtueumpok nga bato | si Eawod. |

K. Guhiti ro ^{prefix}~~root word~~ ag isueat ro ^{root word}~~prefix~~ sa blangko.

- | | |
|-------------------|--------------------|
| 1. ginbakae _____ | 4. paubos _____ |
| 2. makusog _____ | 5. naghambae _____ |
| 3. pagpundo _____ | 6. inalsa _____ |

Eugta

Basaha it uman ro istorya. Usuya ro sabat sa rayang mga pangutana ag isueat sa blangko

1. Kato anay, ano ro mga makita iya sa kalibutan?

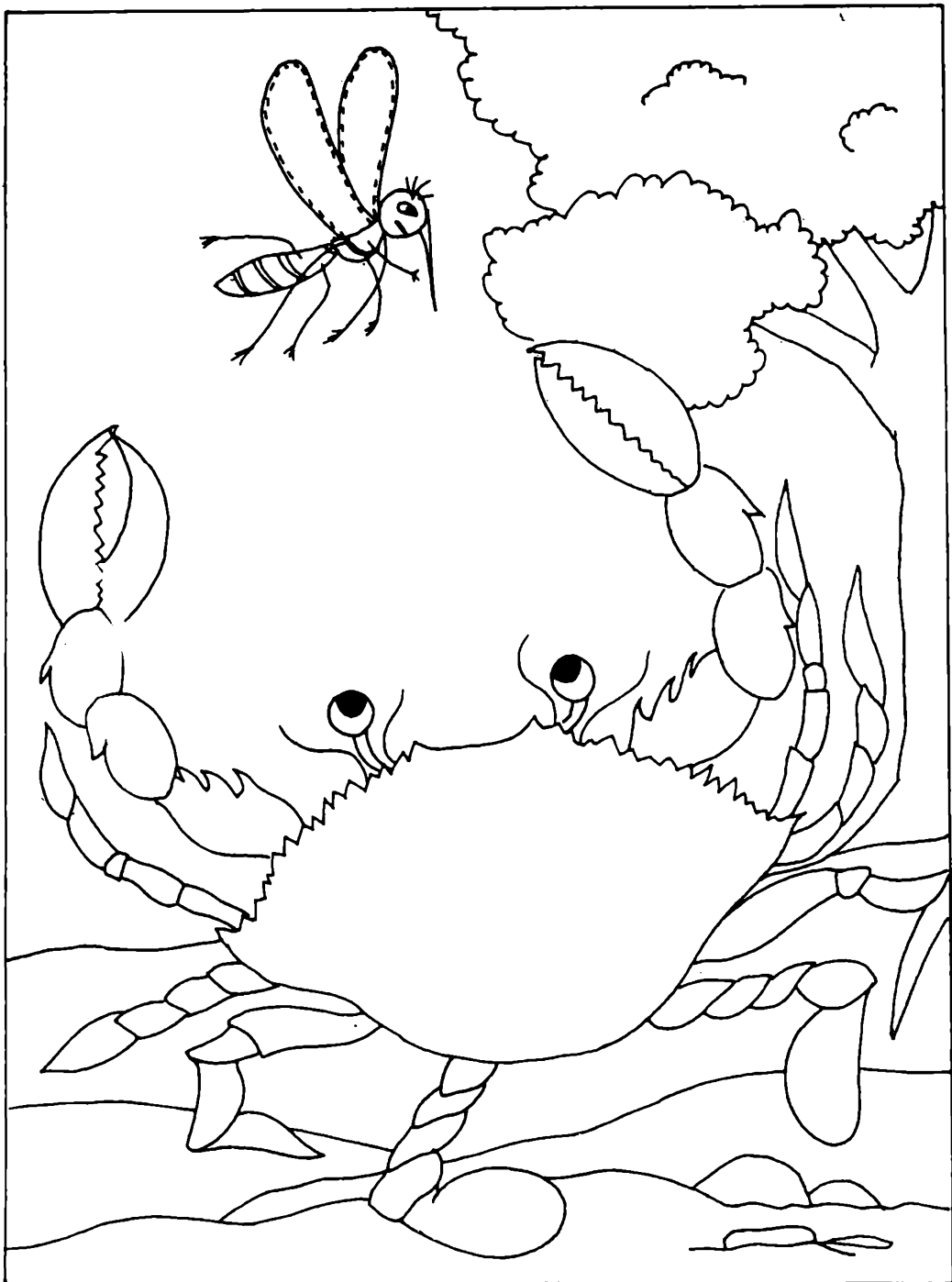
2. Ham-an it ginpaaway it banog ro eawod ag ro eangit?

3. Ano ro gin-obra it eawod agod ipakita nana sa eangit nga mas makusog imaw?

4. Ano man ro gin-obra it eangit agod makabaeos sa eawod?

5. Ano ro natabo pagkatapos ku inaway it eawod ag eangit?

Alimango Ag Namok



Alimango ag Namok

ALIMANGO AG NAMOK

Kato anay, ro namok ag ro alimango hay maeueot gid nga mag-amigo. Nagaiba gid sanda nga daywa bisan siin sanda nagaadto. Kaisaea kato, nagpanaw sanda nga daywa. Kainit gid sa daean ngani nagpanilong anay sanda sa handong it kahoy ag nag-inistorya. Naakig ro namok sa alimango ay may ginhambae ro alimango nga owa nailai ku namok.

Hambae it alimango, "Pare namok, pirde ka gid siguro bisan sa anong inaway ay kaisot-isot ka abi. Ag isaea pa, owa ka it kagat pareho kakon nga imong gamiton agod ikasukoe sa imong kaaway."

Ginsabat imaw it namok, "Tan-awon naton ron, pare. Ayaw ako pag-insultoha ay naugot ako kon ginainsulto ako ngaron."

"Owa ako nagainsulto, pare. Nagahambae ako it matuod. Bisn pustaon pa naton," hambae pa gid it alimango.

Sa kaugot-ugot it namok, sinugod nana ro alimango sa euko-eukoan ku anang kagat. Rato gid ro primero nga pagpanugod it namok.

"Hay, kita mo, owa it mahimo ro imong mabahoe nga kagat sa akong kaabtik," hambae it namok. Bumaeos ro alimango.

Pinangot nana ku anang kagat ro namok pero owa man ra nana haigo. Naakig eon it duro ro namok sa alimango. Ro ana nga gin-obra, umuli imaw sa anda ag sumugid sa ana nga mga kaibahan nga namok, "Salbahe gid ro alimango Dapat kita nga makabaeos kana."

Pagkatapos karon, hay nagkasugot eon sanda nga anda nga usuyon ro alimango. Ngani nga tanan-tanan ro mga buho nga hikita ku namok hay ginasueod nanda ag ginausoy nanda ro alimango ay nakasayod sanda nga nagsueod sa buho ro alimango.

Ngani nga hasta makaron ro namok hay nagasueod iya sa aton nga dueunggan ay ro eaom ku namok hay iya ro alimango nakasuhot.

Alimango ag Namok

ACTIVITY SHEET for Alimango ag Namok

A. Pilia ro tama nga sabat ag isueat sa blangko.

1. Ro amigo it namok hay
(alimango, pasayan). _____
2. (Naghinibayag, Nag-away) sanda
nga daywa. _____
3. Sa kaakig it namok anang
(sinampok, sinugod) ro alimango. _____
4. Umuli ro namok ag (nagtinangis, sumugid sa anang mga
kaibahan). _____
5. Gin-inusoy it mga namok ro alimango sa
(mga buho, sa idaeom it bagoe). _____

B. Pasunura ro mga sentence. Isueat ro numero sa blangko.

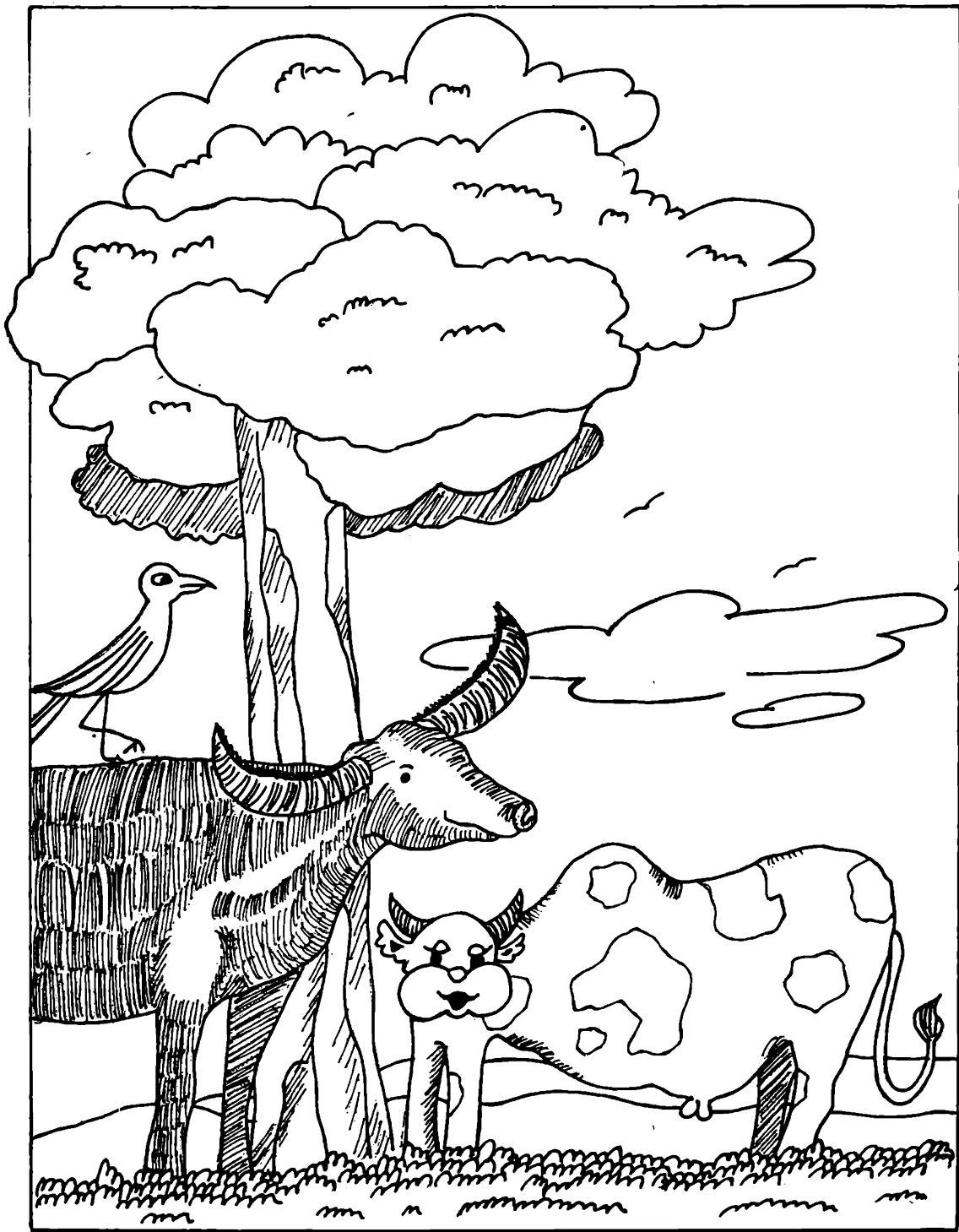
- _____ Nagasueod sa dueunggan ro namok.
- _____ Naakig ro namok sa alimango.
- _____ Maeueot nga mag-amigo ro namok ag alimango.
- _____ Gin-usoy it mga namok sa mga buho ro alimango.
- _____ Nagpanaw sanda nga daywa.
- _____ Sinugod it namok ro alimango.
- _____ Umuli ro namok ag sumugid sa anang mga kaibahan.
- _____ Bumaeos ro alimango.

K. Guhiti ro prefix, infix ukon suffix.

- | | | |
|------------|--------------|---------------|
| 1. umuli | 4. kaibahan | 7. kaabtik |
| 2. bumaeos | 5. sumugid | 8. pagkatapos |
| 3. kaakig | 6. nagasueod | 9. gamiton |

D. Dapat baea nga magbaeos ro namok sa gin-obra kana it alimango? Ham-an?

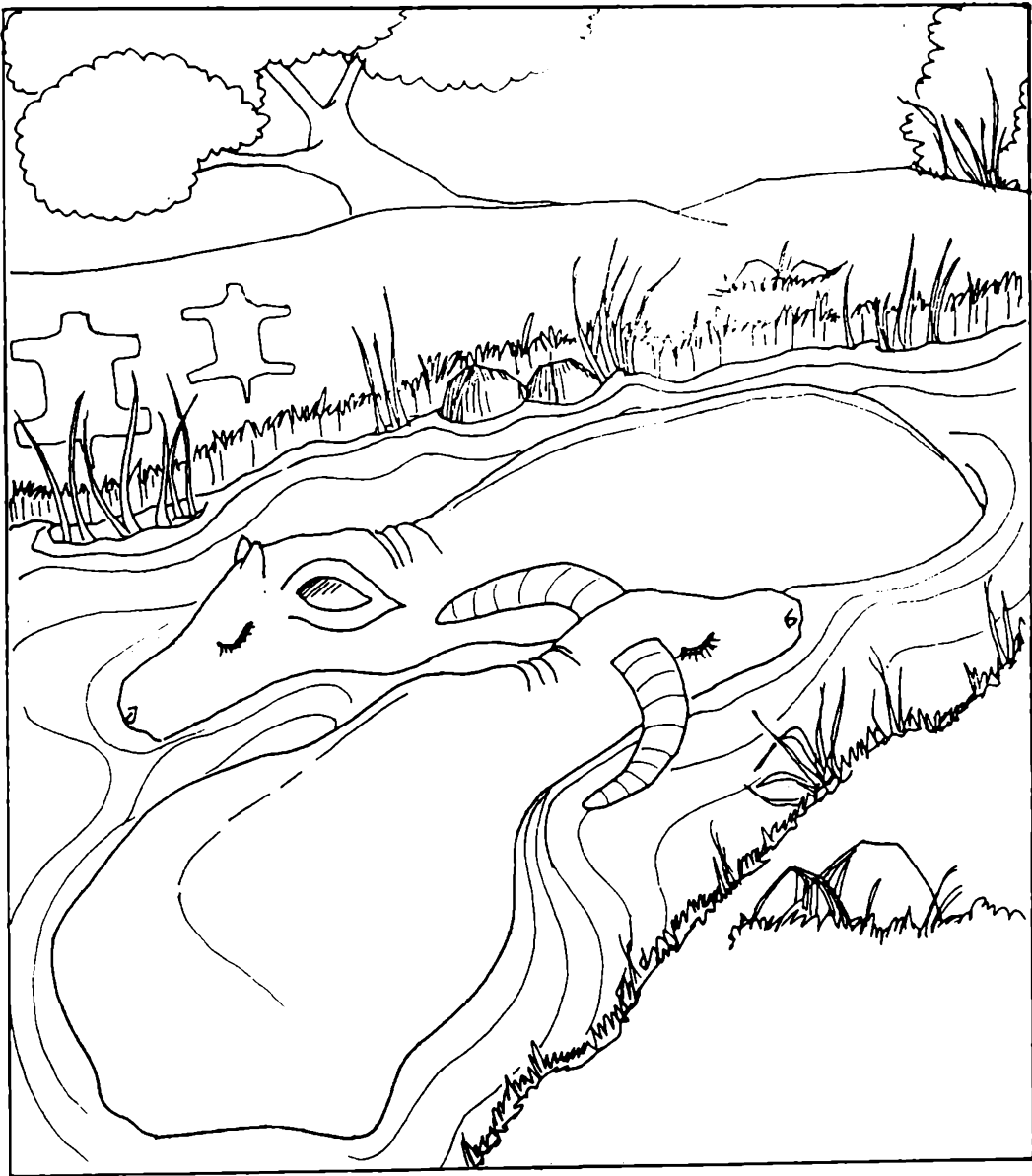
Anwang Ag Baka



RO HAEUGA AG GUTOK NGA EAMBONG IT ANWANG AG BAKA

Sa isaeang ka lugar nga maeapit sa may suba hay may nagaistar nga mangunguma nga may daywang ka matamad nga alila nga anwang ag baka. Hapalanggaan ra sanda it mangunguma ngani mga matamad. Ro eambong pa kato it anwang ag baka hay insakto eang sa andang eawas.

Ku isaeang adlaw, ginsugo sanda nga daywa ku mangunguma nga mag-arado sa pangpang agod makatanom sanda it mais. Owa anay sanda magtuman ag naggina-pa sanda it kumpay sa idaeom it santoe. Pero nahuya man sanda ngani napilitan lang sanda magtuman.



Anwang ag Baka

Owa pa ngani magbuhay ro andang tinamad nga pag-arado hay nagreklamo eon si Anwang nga nagaoy eon imaw.

Naghambae si Baka, "Owa ngani ako gareklamo nga ako ngani ro may yugo. Para gabuyot ka man lang ngani it kaling it arado, nagaoy ka eon? Dali-dalion lang ra naton ay naibog eon ako it mais. Kabuhay eon kita nga owa kasamit it mais."

"Nagaoy eon ako ag nagutom pa. Kumpay man lang abi ro atong kinaon," sabat ni Anwang.

"Hay nagaoy man ngani ako ag nagapaeanakit eon ro akon nga abaga. Pero dapat nga makatapos kita bago magtaas ro adlaw," pilit ni Baka.

"Anay ngani. May haisipan ako nga manami," sabat ni Anwang ag pumundo imaw. "Maligos lang anay kita sa suba agod mabuce ro atong kakapoy. Padayunon dayon naton ro pag-arado kon makapaligos eon kita," hambae pa ni Anwang.

Nagsugot si Baka ag naghukas dayon sanda it arado ag nag-adto sa pangpang. Gin-uba dayon nanda ro andang eambong ag nageusob sa suba. Tag nagaeangoy-eangoy eon sanda, may iba pa gali nga ginapaino-ino si Anwang. Paghambae kaina ni Baka it parti sa mais hay may hadumduman si Anwang. Idto gali sa katabok nga pangpang hay may gintanom eon nga mais ag mayad gid nga hangeabon. Sinampit nana si Baka nga manakaw sanda. Indi kunta si Baka magsunod pero sa pagpinilit ni Anwang hay sumunod man imaw.

Eumangoy sanda patabok ag nagkuob-kuob ag naghinangeab. Owa magbuhay, nag-abot ro tag-ana it kamaisan. Pagkakita kanda, binuean nana sanda it punta it butong ag linagas.

Dali-dali it eusob sa suba sanday Anwang ag eumangoy patabok. Pagkatakas nanda, dali-dali nanda it buoe ro andang mga eambong sa andang gin-aywanan kato. Nagaumang eon sanda ay nagapaadto eon kanda ro nagaeagas kanda. Sa pagdali-dali nanda, nagbaylo ro andang mga eambong.

Daya ro ginhalinan nga ro panit it anwang hay gutok ag ro panit it baka hay haeuga.

Anwang ag Baka

ACTIVITY SHEET for Anwang ag Baka

A. Tama o Saea. Butangan sa blangko ro letra nga T kon tama ag S kon saea.

- _____ 1. Alila it mangunguma ro anwang ag baka.
- _____ 2. Matamad ra sanda nga daywa.
- _____ 3. Gintuman eagi nanda ro sugo kanda it mangunguma.
- _____ 4. Tinamad ro andang pag-arado.
- _____ 5. Nagpaligos sanda bisan owa pa matapos ro andang ginaobra.
- _____ 6. Si Baka ro nagsampit nga magpanakaw it mais sa pihak nga pangpang.
- _____ 7. Hakit-an sanda it tag-ana ku kamaisan.
- _____ 8. Binaril sanda ku tag-ana ngani nag-umang sanda it daeagan.
- _____ 9. Nagbaylo ro andang eambong.
- _____ 10. Haeuga ro panit it anwang.

B. Pasunura ro mga sentence ag isueat ro numero sa blangko.

- _____ Nagpaligos si Baka ag si Anwang.
- _____ Ginsugo sanda it mangunguma nga mag-arado.
- _____ Nagbaylo ro andang eambong.
- _____ Nagpanakaw sanda it mais.
- _____ Nag-arado sanda bisan tinamad.
- _____ Linagas sanda it tag-ana it kamaisan.

Anwang ag Baka

K. Obraha nga sentence ro mga hambae ngara pareho ku halimbawa. Tan-awa ro sabat sa istorya.

Halimbawa:

naton naibog Dali-dalion mais. eon lang ay ako it

Sabat:

Dali-dalion lang naton ay naibog eon ako it mais.

1. nagutom Nagaoy ako ag pa. eon
2. magtuman. Mahuya ngani sanda man nga hapilitan sanda
3. eusob Dali-dali suba. patabok ag sa eumangoy sanda it
4. kumpay idaeom Nagpina-pa sa sanda it santoe.
5. dayon eambong. nanda Gin-uba ro andang

Isulat ro mga sentence dikara.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Ro Umpisa It Ati-Atihan



RO UMPISA IT ATI-ATIHAN

Kato anay, ro aton ngara nga isla it Panay hay ginaistaran it mga Ati. Ro mga Ati ngara hay mga maitom, manaba, ag mga kueong it buhok. Nagasuksuk ra sanda it bahag nga dahon ag panit it kahoy.

Owa ra sanda it baeay ag owa man sanda nagapananom. Ngani ro anda eang nga obra hay nagalinibot sa isla. Nagainusoy sanda it mga prutas, tinuean-on ag mga tanom nga nagaunod para sanda makakaon. Ro puno ku mgr tawo iya sa probinsya it Akean hay si Punong Marikudo ag ro anang asawa nga si Reyna Maniwang-tiwang.



Ro Umpisa it Ati-atihan

Isaeang adlaw, nag-abot ro napueong ka baroto nga daeagko nga may sakay nga mga tawo nga bukon it maitom kundi makaki-kaki ro andang panit. Ginatawag ra sanda nga mga Malayo. Napueong ka datu ro sakay ku mga baroto kaibahan ku andang pamilya. Ro puno man ku napueong ka datu hay si Datu Puti. Datu Puti ro anang ngean ay maputi-puti ro anang panit kaysa sa iba.

Sanday Datu Puti ngara hay nageaas sa andang isla nga Borneo agod makalikaw sa andang mapintas nga sultan nga si Suntan Makatunaw.

Pagdungka nanda sa suba, nagpaeanago ro mga Ati ay nahadlok gid sanda. Ngani indi man kanda makapaeapit ro mga bag-ong abot. Owa gid magpaeapit ro mga Ati sa mga nag-abot bisan may pilang adlaw eon una sanda. Kon may kaki man ngani nga magpaeapit kanda hay nagainaway sanda.

Pero ku ulihi, haidiyahan gid man ni Datu Puti nga makaistorya sanda ni Punong Marikudo. Naghinyo si Datu Puti kay Punong Marikudo ag Reyna Maniwang-tiwang nga bakeon lang nanda ro kaeanasan it isla it Panay. Bayaran ra nana it sambilog nga sarok, bueawan nga kulintas, ag pilak nga palanggana. Ku primero hay indi magsugot ro mga Ati. Ngani gindugangan ra it tela ag eambong, isda, alimango ag paeay kada mag-ani. Nagsugot eon dayon ro mga Ati.

Andang ginselibrar ro andang pagkasugot. Nagsinadya sanda pareho ku aton makaron nga pyesta. Kada isaea kanda hay nageaha it manamit nga pagkaon ag nagpahaom it ilimnon. Pagkatapos nga nagkaeabusog ag nagkaeahilong eon sanda, nagdimos it buling halin sa mga kueon nga andang gineahaan ro mga Malayo. Ginpinatik nanda ro andang mga gong ag sueudlan it ilimnon. Anda dayon nga ginsampit ro mga Ati nga magsaot kaibahan nanda ay parihas eon sanda nga maitom. Ginhimo ra it mga Malayo para ipakita sa mga Ati nga ro andang pag-abot hay nagapang-amigo ag bukon it pagpakig-away.

Dikara nag-umpisa ro Ati-atihan nga aton nga ginaselibrar kada dag-on.

ACTIVITY SHEET for Ro Umpisa it Ati-atihan

A. Usuya ro tama nga hamba sa ika an-om nga paragraph it istorya. Butangan ro sabat sa blangko.

Pero ku ulihi, haidiyahan gid man ni 1. _____
nga makaistorya sanda ni 2. _____.
3. _____ si Datu Puti kay Punong Marikudo ag
4. _____ nga bakeon lang nanda ro
kaeanasan it isla it Panay. Bayaran ra nanda it sambilog
5. _____, 6. _____
ag 7. _____. Ku primero hay indi
magsugot ro mga Ati. Ngani gindugangan ra it 8. _____
ag 9. _____, 10. _____, 11. _____ ag 12. _____
kada mag-ani. Nagsugot eon dayon ro mga 13. _____.

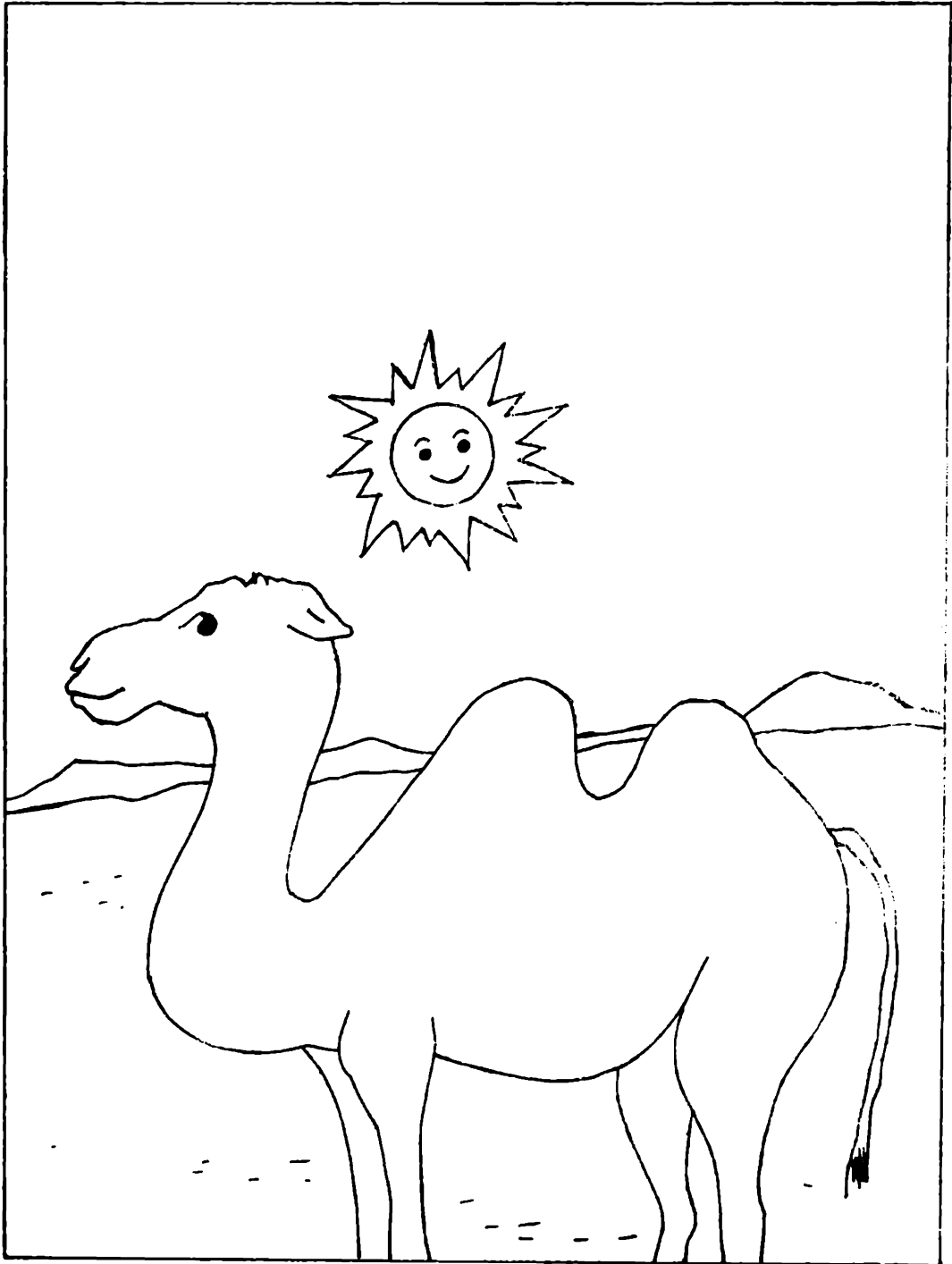
B. Pilia ro husto nga sabat.

1. Sanday Punong Marikudo hay mga (Ati, Kano).
2. Owa kato it (baeay, kasapatan) ro mga Ati.
3. Sanday Datu Puti hay mga (Negro, Malayo).
4. Ginbayaran nanday Datu Puti sanday Punong Marikudo it (kwarta, sarok).
5. (Nagtinangis, Nagsinaot) sanda pagkahilong nanda.

K. Usuya ro punta it mga sentence sa Column A sa Column B. Guhiti halin sa A paadto sa B.

A	B
1. Ro Akean	ngani nagalinibot sanda.
2. Nageaas sanday Datu Puti	ro Ati-atihan.
3. Owa it baeay ro mga Ati	nanday Datu Puti.
4. Ginbakae ro isla it Panay	halin sa Borneo.
5. Ginaselibrar naton	hay makita sa isla it Panay.

Ro Buktot It Kamel



RO BUKTOT IT KAMEL

Kato anay, tadlong pa ro likod it kamelyo pariho it kabayo.

Nakaugalian eon it tanan nga mga kasapatan nga magtipon sa kagueangan kon ugsad ro buean. Kon magtipon ngani sanda bay nagapaeakitaan sanda it andang mga abilidad ag mga lasayran.

Pagkatapos eon it kuneho, anwang, ag iba pang mga sapat ku anda nga pagpakita ku andang abilidad, nagpangutana ro andang hari nga liyon kon sin-o ro masunod. Nagpresentar ro amo. Naghinibayag ro ibang mga sapat. Hambae ku iba hay owa it abilidad ro amo ay kaniwang-niwang man lang imaw. Ano ro anang obrahon, magkitkit ku anang ikog?

Maangan-angan, nagpinalakpak ro mga sapat. Pumatunga eon dayon ro amo ag nagsaot. Samtang nagapalakpak ro mga sapat, nagasinaot ro amo nga ro anang siki hay sa ibabaw ag ro anang alima ro nagaduot sa eugta. Naila gid ro mga sapat sa ginpakita it amo. Pero owa gid naila ro kamelyo ag ginsinura pa ra ngani nana. Ginambae pa nana, "Para ruyon man lang, naila eon gid kamo."

Hapan-uhan ku ibang mga sapat nga owa naila ro kamelyo. Ngani ginpangutana nanda imaw, "Amigo, matsa owa ka nasadyahi sa ginpakita ni Amo?" Nagsabat ro kamelyo, "Bukon eon gid man it makangawa-ngawa ro anang ginpakita ngato."

Habatian ku hari nga liyon ro ginsabat it kamelyo. Ginpangutana nana ro kamelyo kon may ikapakita man imaw nga mas pa sa ginpakita it amo. Haduhungan ro kamelyo. Owa eagi imaw kasabat sa hari. Hinambae imaw it hari nga magpatunga ag magpakita it anang abilidad.

Ginpinalakpakan eagi imaw ku ibang mga sapat. Pero nagdinuhong eang ro kamelyo. Owa imaw magpatunga ag magpakita ku anang abilidad. Owa man gali imaw it ikapakita ngani dumaegan lang imaw sa anang kahuya. Sa kaugot man ku ibang mga sapat, linagas man nanda imaw. Bisan nagapakitluoy eon ro kamelyo nga indi eon imaw nanda pageagson hay owa gid nagpundo ro nagaeagas kana. Sige ro andang linagas bisan ginahapo eon ro kamelyo it dinaeagan. Samtang nagadinaeagan imaw hay nagapinangayo imaw it pasensya sa ibang mga sapat. Pero owa gid nanda imaw pagpunduhi it pageagas.

Sa sobrang hapo it kamelyo hay nagbueuktot imaw. Ngani hasta makaron hay nagabuktot ro kamelyo.

Dapat naton nga tandaan nga bukon it mayad ro magpangsuran.

Ro Buktot it Kamelyo

ACTIVITY SHEET for Ro Buktot it Kamelyo

A. Pilia ro husto nga sapat ag guhitan.

1. Kato anay, ro kamelyo hay (buktot, tadlong).
2. Ro hari it mga sapat hay (liyon, tigre).
3. Nagsaot ro amo nga ro anang (siki, alima) ro nagaduot sa eugta.
4. (Ginpalakpakan, Ginsinura) it kamelyo ro ginpakita it amo.
5. Nahuya ro kamelyo ay owa imaw it ikapakita nga abilidad ngani (tumangis, dumaegan) lang imaw.

B. Halimbawa nga naghambae ro mga sapat sa rayang istorya, sin-o ro naghambae kara? Isueat ro letra sa blangko.

a. hari nga liyon b. kamelyo k. amo d. ibang mga sapat

- _____ 1. "Para ruyon man lang, naila eon kamo?"
- _____ 2. "Sin-o ro masunod nga magapakita ku anang abilidad?"
- _____ 3. "Amigo, matsa owa ka nasadyahi sa ginpakita ni Amo?"
- _____ 4. "Kamelyo, adto sa tunga ag magpakita ku imong abilidad."
- _____ 5. "Pasensyaha ninyo ako. Indi eon ako magpangsurang."

K. Ham-an it buktot ro kamelyo?

Ro Bungkoe Nga Kiwa-Kiwa



Ro Bungkoe nga Kiwa-kiwa

RO BUNGKOE NGA KIWA-KIWA

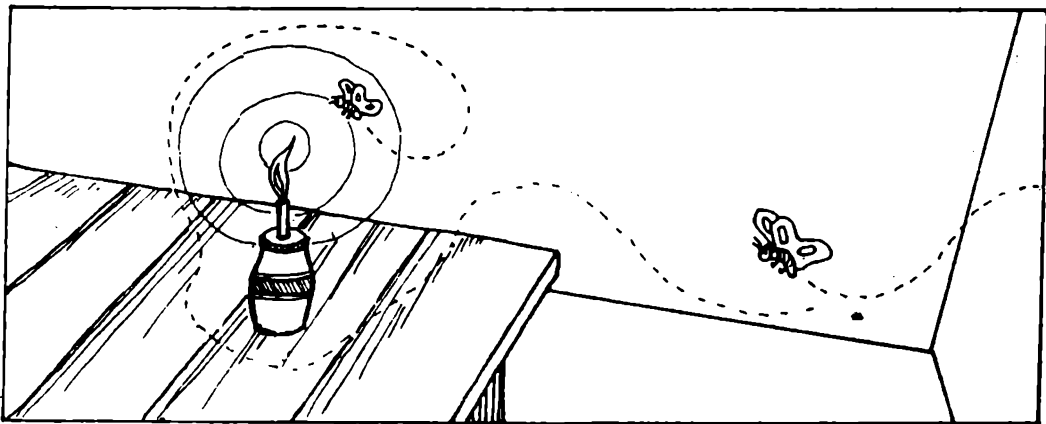
Ku isaeang ka salikaeom, may mag-inang kiwa-kiwa nga nadueman sa hardin ku isaeang ka baeay. Ngani, naakig it duro ro nanay nga kiwa-kiwa. Ginpangisgan nana ro anang unga. Hambae nana, "Kon owa ka kunta, toto, nagbinungkoe hay nakauli eon kita kaina nga mahayag pa."

"Hu, si nanay ngara. Madali lang kara magsubat ro buean, hueaton lang naton bago kita mag-uli agod bukon it madueom," sabat ku unga.

Owa it mahimo ro ina ngani naghapon lang anay sanda sa dahon it katueanga agod magpahuway-huway ag magpanilong sa tun-og.

Maangan-angan, nagsindi it iwag nga kingki ro tagbaeay. Naghayag sa may bintana it baeay. Eumpad nga owa it eaong-eaong ro unga nga kiwa-kiwa pasueod sa baeay. Naakig ro ina pero owa imaw it mahimo ngani sinundan lang nana ro anang unga.

Pag-abot sa sueod it baeay hay naglinibot-libot sa may kingki ro unga nga kiwa-kiwa. Gintawag imaw ni nanay na, "Toto, ayaw gid karon it paeapit ay mapaso ka. Mainit ron ay kaeayo ron." Pero owa gid nahakat ro unga. "Pamati tuo kakon, toto. Ayaw it binungkoe ay kon sumaea ka it eupad karon hay masunog gid ro imong pakpak," inga ku ina.



Owa gihapon namati ro unga. Eumpad eon man imaw. Pero pageupad nana idto imaw tumugpa sa kaeayo ku iwag ag nasunog ro anang pakpak ag mga siki.

Tag ginahingabot eon nana ro ana nga pagginhawa, naghambae imaw kay nanay na, "Inay, ayaw gid pabay-i nga magbinungkoe ro akon nga mga igmanghod ay basi madisgrasya man sanda pariho kakon."

Ro Bungkoe nga Kiwa-kiwa

ACTIVITY SHEET for Ro Bungkoe nga Kiwa-kiwa

A. Pasunura ro mga sentence. Isueat ro numero sa blangko.

- _____ Gin-ingaan it nanay nga kiwa-kiwa ro ana nga unga.
- _____ Eumpad nga owa it eaong-eaong ro unga pasueod sa baeay.
- _____ Nadueman ro mag-ina nga kiwa-kiwa sa hardin.
- _____ Nasunog ro pakpak ag siki it unga nga kiwa-kiwa.
- _____ Nagsindi it iwag ro tagbaeay.
- _____ Owa nagpamati ro unga nga kiwa-kiwa.

B. Butangan ro sabat sa blangko.

- 1. Madali lang _____ ro buean.
- 2. Ayaw gid karon it paeapit ay _____ ka.
- 3. Owa gihapon _____ ro unga.
- 4. Ayaw pagpabay-i nga _____ ro akong mga igmanghod.
- 5. Basi _____ sanda pareho kakon.

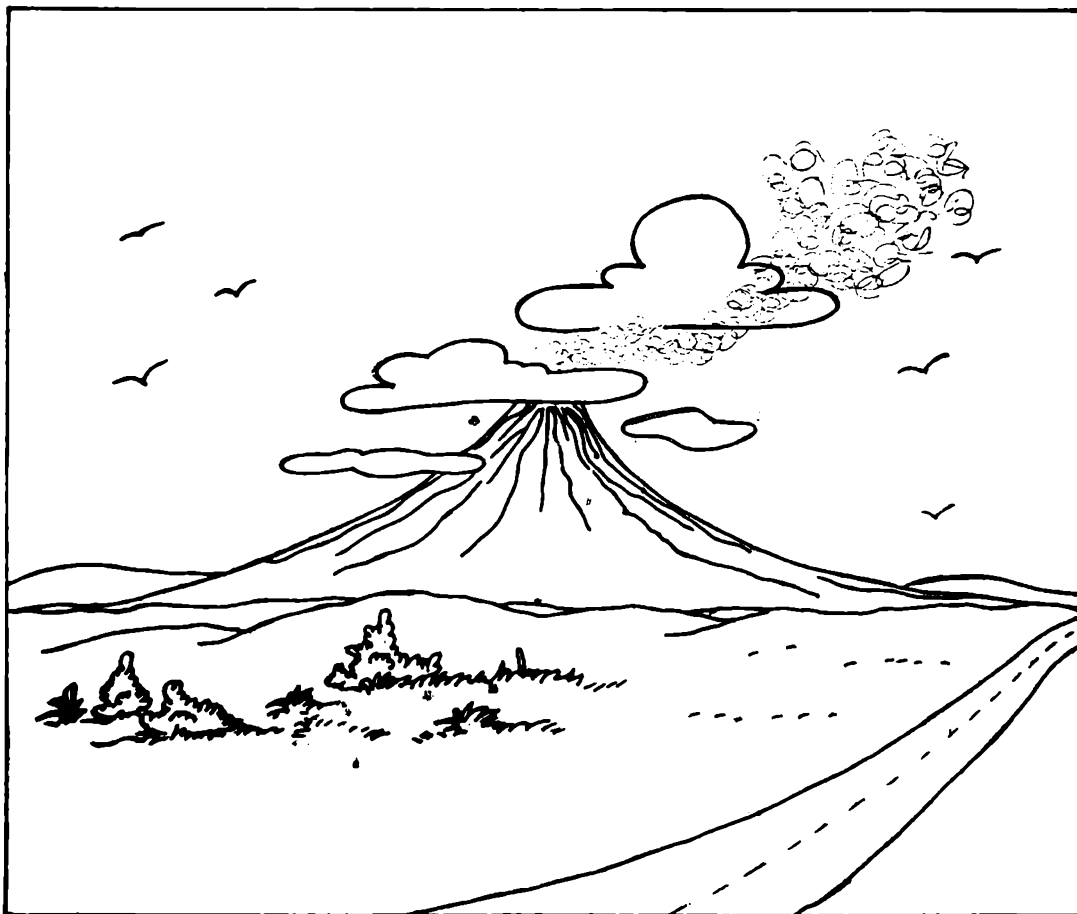
K. Butangan sa blangko ro T kon tama ag S kon saea.

- _____ 1. Ro kiwa-kiwa hay naila maghampang sa iwag.
- _____ 2. Kabuot-buot gid ro unga nga kiwa-kiwa.
- _____ 3. Ginbinunaeen imaw ku ana nga nanay.
- _____ 4. Nasunog ro pakpak ag siki ku unga nga kiwa-kiwa.
- _____ 5. Dapat naton nga tuearon ro unga nga kiwa-kiwa.

D. Ibutang ro tama nga quotation ag punctuation marks.

- 1. Ayaw gid karon it paeapit ay mapaso ka inga ku ina
- 2. Naghambae ro ina Pamati tuo kakon, toto
- 4. Mauli eon kita kon bukon it madueom naghambae ro ina
- 5. Naghambae imaw Indi eon ako magbinungkoe

Ro Ginhalinan It Bulkan

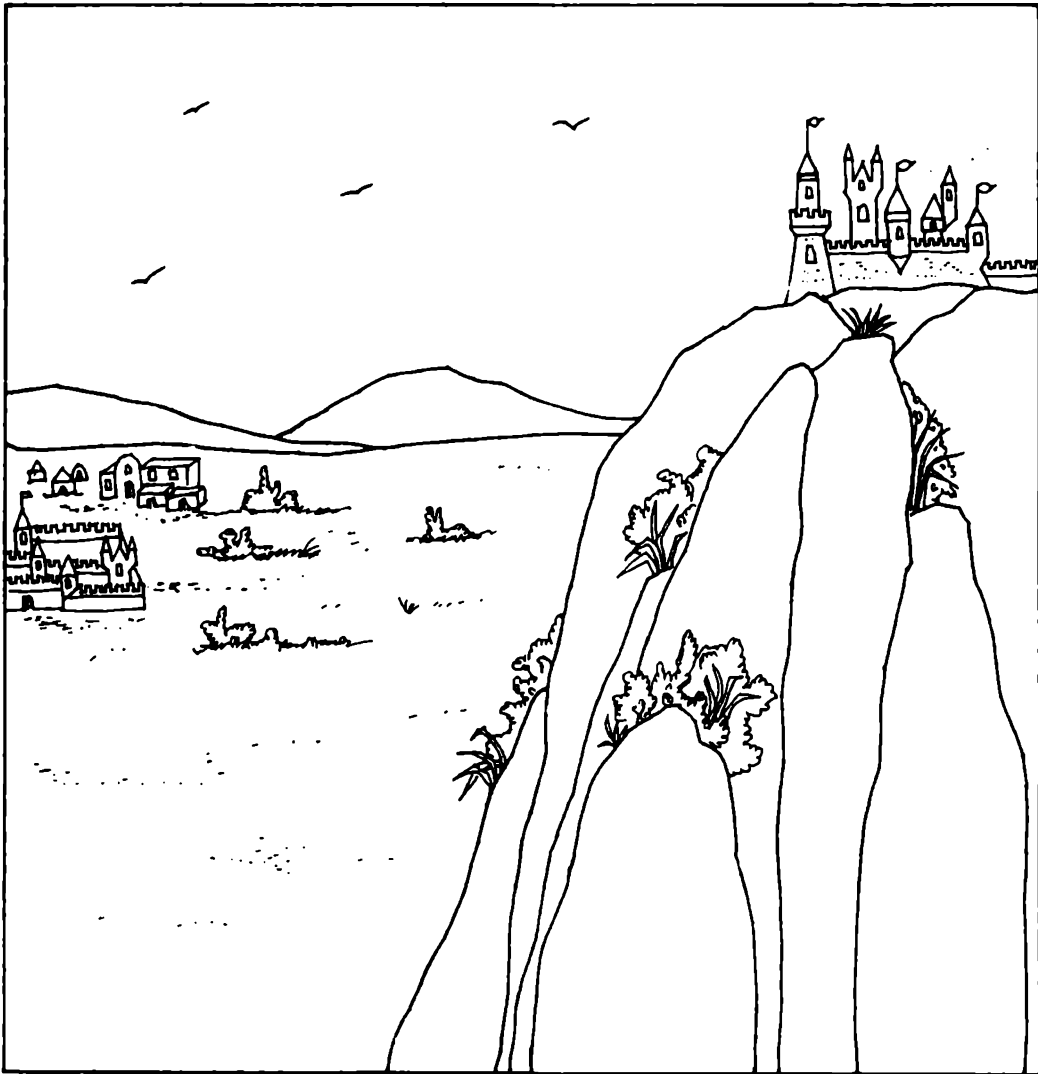


Ro Ginhalinan it Bulkan

RO GINHALINAN IT BULKAN

Kato anay, may banwa nga ginaharian ni Haring Albano. Mabuot ra imaw nga hari. Isaeang adlaw, nag-adto kay Haring Albano ro sambilog sa anang mga opisyales. Ginhambae nana sa hari nga dapat nga dugangan ro buhis it mga tawo.

Ginpangutana imaw it hari, "Ham-an? Owa eon it kwarta sa kaban it ginharian?" Owa makasabat ro opisyal. Ngani ginhambae lang imaw it hari nga tatapon ro pagpanami it palibot it palasyo.



Ro Ginnaalinan it Bulkan

Naakig ro rato nga opisyal ngani nag-usoy imaw it kaapin. Ro anang hakita hay si Prinsipe Alfredo nga manghod ni Haring Albano. Ana nga ginsue-suean ro prinsipe. Hambae nana, "Indi magsugot ro hari nga pataasan ro buhis. Basi sa ulihi hay magkalisod ro ginharian ag owa it hibirnan kimo."

Nagpaino-ino ro prinsipe. Nagsabat dayon imaw, "Kon mawron hay dapat nga hibulan ko eagi ro hari." Naila ro opisyal sa anang habatian pero owa eang nana pagpahalataan sa prinsipe.

Anda rayon nga ginplanohan sa kwarto ni Prinsipe Alfredo kon alinon nanda ro hari. Isaeang gabii, anda nga ginpadakop sa mga sulad ro hari. Hangaw gid si Haring Albano kon ham-an it gindakop imaw. Nagpangutana imaw sa prinsipe ag sa opisyal kon ham-an it ginaobra nanda rato kana. Nagsabat sanda nga daywa, "Amon man lang nga ginahalin ro imong ginharian sa bukid."

Anda rayon nga gindaea sa isaeang ka kastilyo sa mataas nga bukid ro hari. Anda imaw idto nga ginpriso. Ginhambae pa nanda imaw nga indi magkasubo ay padaehan man imaw it pagkaon sa sueguon. Naakig it duro ro hari pero owa eon imaw it mahimo. Ginbuslan eon imaw ni Prinsipe Alfredo.

Nagpaeangeuya ro hari sa prisohan. Ag nagdugang ro anang kaakig sa opisyal ag sa anang manghod. Ginhambae nana, "Bayaran ninyo ro inyong pagtraidor kakon!" Owa mabuhay, nagmasakit ro hari. Tag madali lang imaw mamatay, nagpangayo imaw it bulig sa Ginuo nga sukton Nana ro mga nagdaog-daog kana.

Pagkamatay it hari, nagpinangilat dayon ag nagdinaugdug ag nag-inuean it kabaskog. Bumuka ro bukid nga ginatindugan it kastilyo ag nahueog idto ro kastilyo.

Nagbuga dayon it nagabaga nga bato ag nagabukae nga eunang ro bukid. Nag-ilig ro eunang hasta sa dating palasyo ni Haring Albano. Ag idto man nag-aeapok ro mga nagabaga nga mg bato. Ngani nagkaeasunog ro bilog nga palasyo ag nagkaeaeumos ro tanan nga mga tawo. Nakabaeos eon si Haring Albano sa mga tawo nga nagtraidor ag nagdaog-daog kana.

Bisan bag-o eon ro hari sa inaywanan nga ginharian ni Haring Albano, kon may kaeainan nga nagkatabo idto hay nagaupok eon man ro bukid. Halin kato, nag-inabo ro bukid nga nagaupok nga gintawag eon dayon nga bulkan. Abo eon ro bulkan sa bilog nga kalibutan ag abo nga mga tawo ro nahadlok kon mageupok ro bulkan.

ACTIVITY SHEET for Ro Ginhalinan it Bulkan

A. Pasunura ro mga sentence ngara ag isueat sa blangko ro numero.

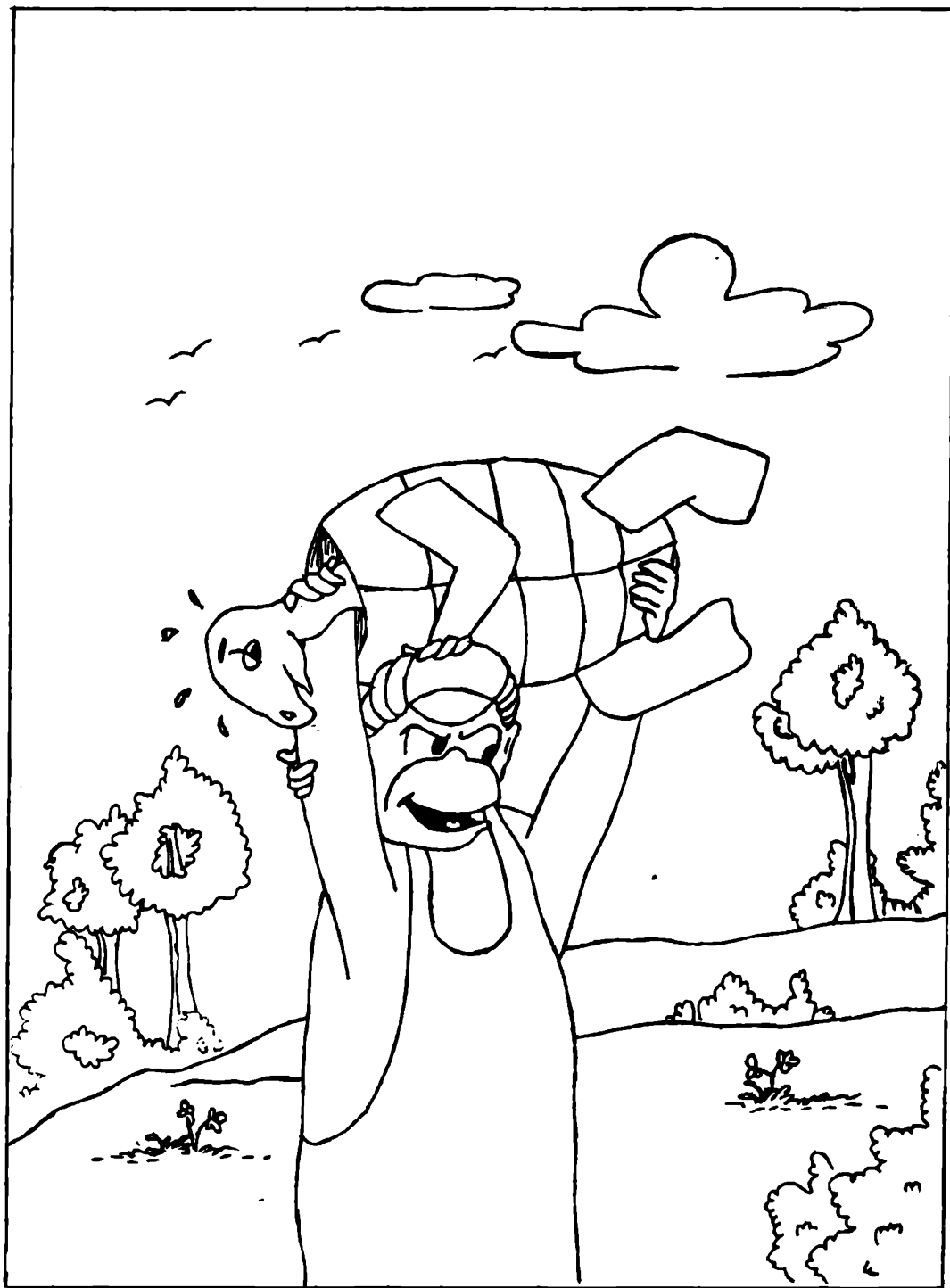
- _____ Gindaea nanda si Haring Albano sa kastilyo.
- _____ Nag-adto ro opisyal kay Haring Albano.
- _____ Ginbuslan ni Prinsipe Alfredo si Haring Albano.
- _____ Si Haring Albano ro hari it sangka banwa.
- _____ Ginsuesuean it opisyal si Prinsipe Alfredo.
- _____ Nagmasakit sa kastilyo si Haring Albano.
- _____ Nagbuga it nagabagang bato ag nagabukae nga eunang ro bukid.
- _____ Naakig it duro si Haring Albano kanday Prinsipe Alfredo.
- _____ Namatay si Haring Albano.

B. Usuya ro tama nga hambae sa tuo ag isueat ro letra sa waea.

- | A | B. |
|--|---------------------|
| _____ 1. Dati nga hari | a. Prinsipe Alfredo |
| _____ 2. Nagdakop kay Haring Albano | b. kastilyo |
| _____ 3. Ginprisohan kay Haring Albano | k. opisyal |
| _____ 4. Naakig sa hari | d. suldado |
| _____ 5. Manghod it hari | e. Haring Albano |

K. Isueat sa blangko ro mga sentence nga idikta it maestra.

Si Amo Ag Si Bao



Si Amo ag Si Bao

SI AMO AG SI BAO

PART 1

Ano pa ron ha? Kato anay, mabuhay eon nga tyempo, may mag-amigo nga sangka bao ag sangka amo. Sanda ra hay maeupot nga mag-amigo. Permi sanda nga nagaiba kon siin sanda magaadto ag kon ano ro anda nga ginaobra.

Ku isaea ka adlaw, si Amo nagsampit kay Bao, "Bao, manaeap kita."

"Abaw huo," ana nga hambae ni Bao. "Mabuhay eon ngani nga gusto nakon nga magpanaeap kita agod nga makakaon man kita it mayad-ayad nga suea," ana nga sabat kay Amo.

Ngani nga, sanda nga daywa nagpanaw ag nagpanaeap sanda. Mabuhay ro anda nga pagpanaeap ag owa gid sanda it nadakop nga suea. Ro anda nga nasaeap hay sang puno nga saging. Imaw ra ro andang ginpatakas ag andang gin-uli.

Pagkatakas nanda, nagpangutana si Amo kay Bao, "Alinon naton rondaya ngara nga sampuno nga saging, indi man naton makaon."

"Ah," anang sabat ni Bao, "mahimo naton don nga hueayon, aton nga uturon, imo ro sang utod, akon man ro sang utod."

Ag anda nga ginhueay, gin-utod nanda ro saging ag si Amo tungod nga may ana nga pagkatuso hay ro ana nga gin-ako hay rondato nga may dahon eagi. Nagapaino-ino imaw nga mas mayad ro ana nga naako ag ro ana nga gintao hay ro ana nga puno. Anda nga gin-usuyan it lugar nga anda nga matamnan. Ag ro ay Amo, gintanom nana sa may kilid it dapog. Ro ay Bao ana nga gintanom sa may kilid it bungsod.

Ag ro nahanabo, ro ana nga tanom ni Amo hay naeay ag rondaya namatay. Pero ro ana nga tanom ni Bao hay nagtubo tungod ngani nga puno it saging ro ana nga gintanom idto sa euyo it bungsod. Ag rondaya nga saging hay nagtubo ag nagbahoe ag ku ulihi nagpuso ag nagbunga, naggueang ag nageuto.

Si Amo ag Si Bao

ACTIVITY SHEET for Part 1 Si Amo ag Si Bao

A. Guhiti ro tama nga sabat.

1. Ro amo ag ro bao hay

(mga puno it saging, mag-amigo).

2. Nakadakop sanda it

(kabahoe-bahoe nga isda, sang puno nga saging).

3. Ginpili it amo ro

(punta it saging, puno it saging).

B. Kompletaha ro sentence. Pilia ro husto nga sabat ag isueat sa blangko.

nagtubo kilid ginhueay

1. _____ ku amo ag ku bao ro andang hasaeap nga puno it saging.

2. Gintanom ku amo ro anang hueay sa may _____ it dapog.

3. Ro gintanom it bao hay _____.

K. Usuya ro mga sentence sa istorya nga nagsugid kon sin-o, ano, kan-o, siin, ag paalin, ag isueat sa idaeom.

1. Sin-o

2. Ano

3. Kan-o

4. Siin

5. Paalin

Si Amo ag Si Bao

PART 2

Gusto ni Bao nga bue-on eon ro anang euto eon nga saging pero may problema si imaw. Indi imaw makasaka it saging. Ngani, ana nga gin-usoy ro ana nga amigo nga si Amo.

Sinana, "Amigo, Amo mali abi ag imo ako nga buligan."

"Ham-an?" sinay Amo.

"Ah may akon kimo nga ginasugo," sinay Bao. "Nakadumdum ka ku rato nga saging nga aton nga gin-utod ag gintanom nakon? Nagbunga eon rato ag euto eon ro ana nga bunga. Pero may akon nga problema, indi ako makasaka. Kinahangean ko ro imong bulig, ay mayad ka masaka."

"Aba," sinay Amo, "Dikaron ako mayad. Mali idto, ibhan ta. Ako ro masaka," ana nga hambae.

Ngani nga nalipay sanda nga daywa nga nag-agto sa ana nga tanom ni Bao.

Pag-abot idto, "Una ka eang karon ha?, pare Bao," hambae ni Amo, "ako ro masaka." Dali-dali imaw it saka idto sa ibabaw it saging.

Tag idto eon imaw sa ibabaw, "Yaanay pare Bao ha?, samitan ko anay ro saging ngara kon manami."

Ag nagbuoe imaw ag ana nga ginsamitan. Ana nga ginhaboy ro upak idto kay Bao. Nagbuoe eon man imaw, ana euman nga gin-upakan ag ana eumang ihaboy ro upak idto kay Bao. Sige ro anang kinaon. Ro nagatinugpa eang idto sa ubos hay upak eang it saging.

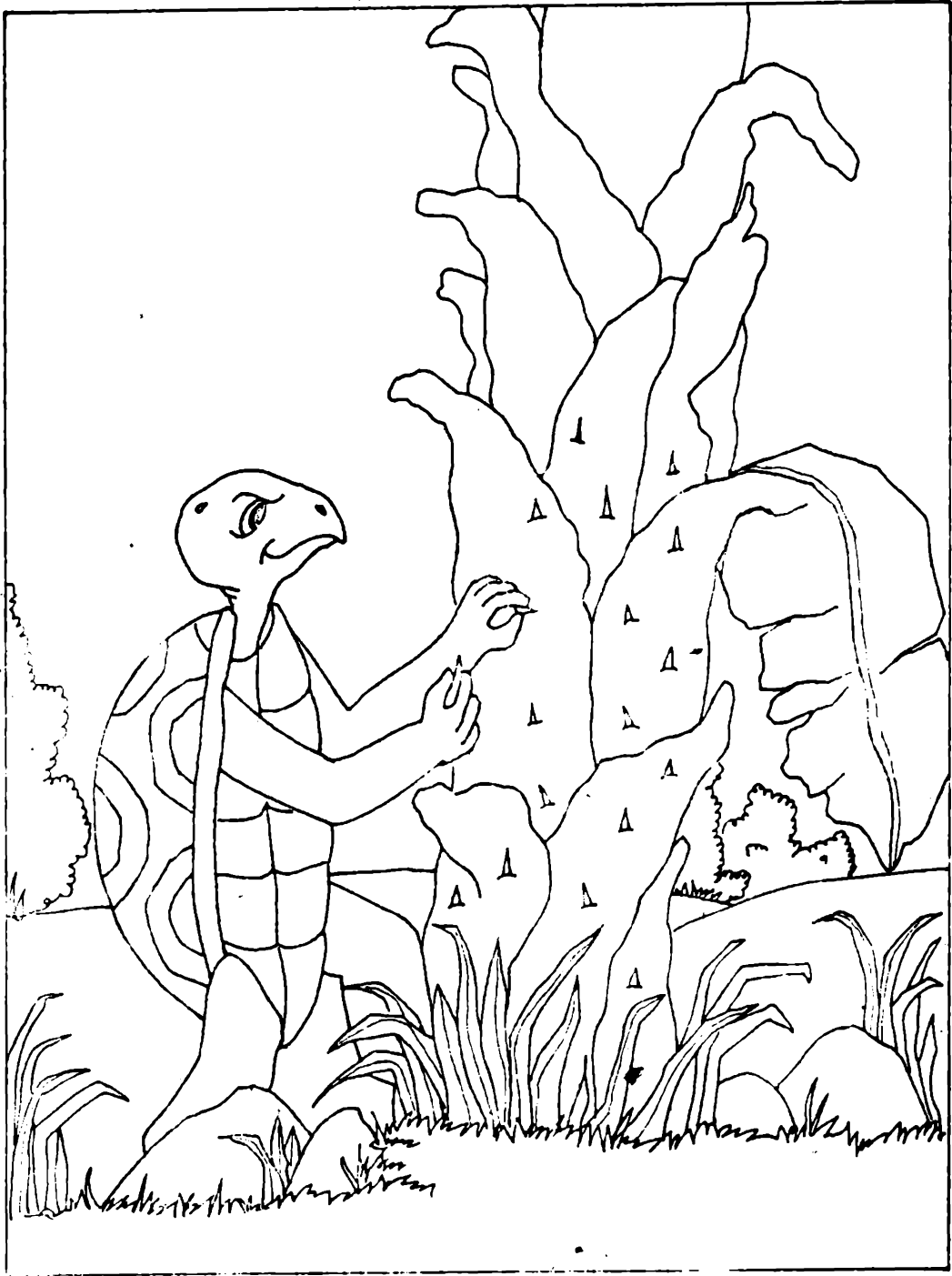
Ngani, nagtangda-tangda rito si Bao.

"Ano baea ro anang obra ni pare Amo ngara? Inamo siguro ra." Ngani nakaisip man ro Bao nga, "Ah, kinahanean makabaeos ako kana."

Ngani nga nagbuoe imaw it siit ag ana nga ginbutangan it siit ro puno it saging.

Ag tag si Amo hay sige ra kinaon, nabusog eon imaw nga mayad. Ubos gid nana ro saging, owa gid nana pagtaw-i si Bao. Ngani nga tag nagapanaog eon imaw hay nagsinggit kana ro Bao.

"Pare Amo, rikara kampi liksi ha? Rikara gid sa lugar ngara." Ag lumiksi si Amo.



Si Amo ag Si Bao

ACTIVITY SHEET for Part 2 Si Amo ag Si Bao

A. Basaha it uman ro istorya. Usuya ro sabat sa rayang mga pangutana ag isueat sa blangko.

1. Ano ro natabo sa punta it saging nga gintanom ku amo?

2. Sin-o ro nagsaka ku saging?

3. Ham-an it naakig ro bao sa amo?

4. Kan-o nakaisip si Bao nga magbaeos kay Amo?

5. Siin ginbutang ni Bao ro mga siit?

B. Pasunura ro mga sentence ag isueat ro numero sa blangko.

_____ Nabusog eon si Amo.

_____ Ginhaboy ni Amo ro upak it saging idto kay Bao.

_____ Nagsaka si Amo sa saging.

_____ Sige ro ana nga kinaon.

_____ Owa gid nana pagtaw-i si Bao.

K. Pasunura ro mga sentence ag isueat ro numero sa blangko.

_____ Nagbuoe imaw it siit.

_____ Nakaisip si Bao nga magbaeos imaw.

_____ Ginbutangan nana it siit ro puno it saging.

_____ Nagtangda-tangda si Bao.

_____ Nagsinggit kay Amo si Bao nga mageumpat.

Si Amo ag Si Bao

PART 3

Pagliksi ni Amo papanaog sa saging, hay ata! Natunok ro ana nga buli, ay may idto abi nga tunok nga ginpahaom si Bao ay naugot abi imaw. Hamakon mo abi, nga ana rato nga tanom, ana nga ginkabudlayan, ana nga ginhueat, pagkatapos si Amo eang ro nagkinaon owa gid imaw paghueayi, ngani nga pageumpat ni Amo idto natunok ro ana nga buli.

Nagsinggit imaw, "Aroy, aroy, aroy!"

Dali-dali ro Bao it kamang, nag-usoy imaw it panaguan ay naakig eon abi si Amo. Ro ana nga hapanaguan hay tag bagoe nga may mata, may ana nga buho, ngani idto imaw nagpanago.

Hay sa ana man nga pag-usoy it malingkuran ni Amo ro ana nga halingkuran hay tag bagoe man nga ginapanaguan ni Bao. Ag ro anang ikog hay nagsueod idto rikato sa ana ngato nga gabot sa ana nga mata it bagoe, pagsueod idto ku ikog hay sa naugot eagi si Bao, inangkit ra nana.

Hay, pag-angkit nana hay sumiyagit si Amo, "Aroy! Sin-o ka una nga nagapamangot?" Ana nga tinan-aw ro bagoe, "Ah," sinay Amo, "Ikaw gali ha? Ikaw gali kakon ro gaperwisyo, hayra ro imo ay mabaeos ako kimo. Imo ako nga ginsuyakan ha?"

"Imo ako nga ginperwisyohan. Ngani ano baea rang obrahon kimo kara ay?" sinay Amo. "Mayad siguro hay akon ta bue-an it martilyo ag martilyohon ta hasta magkapusa-pusa ro imong bagoe ngaron."

Nagsabat si Bao, "Ha! ha! ha! Mayad ngani man kon martilyohon mo ako agod gaabo rayon ro bao. Abo eon kami kon magkapusa-pusa ako."

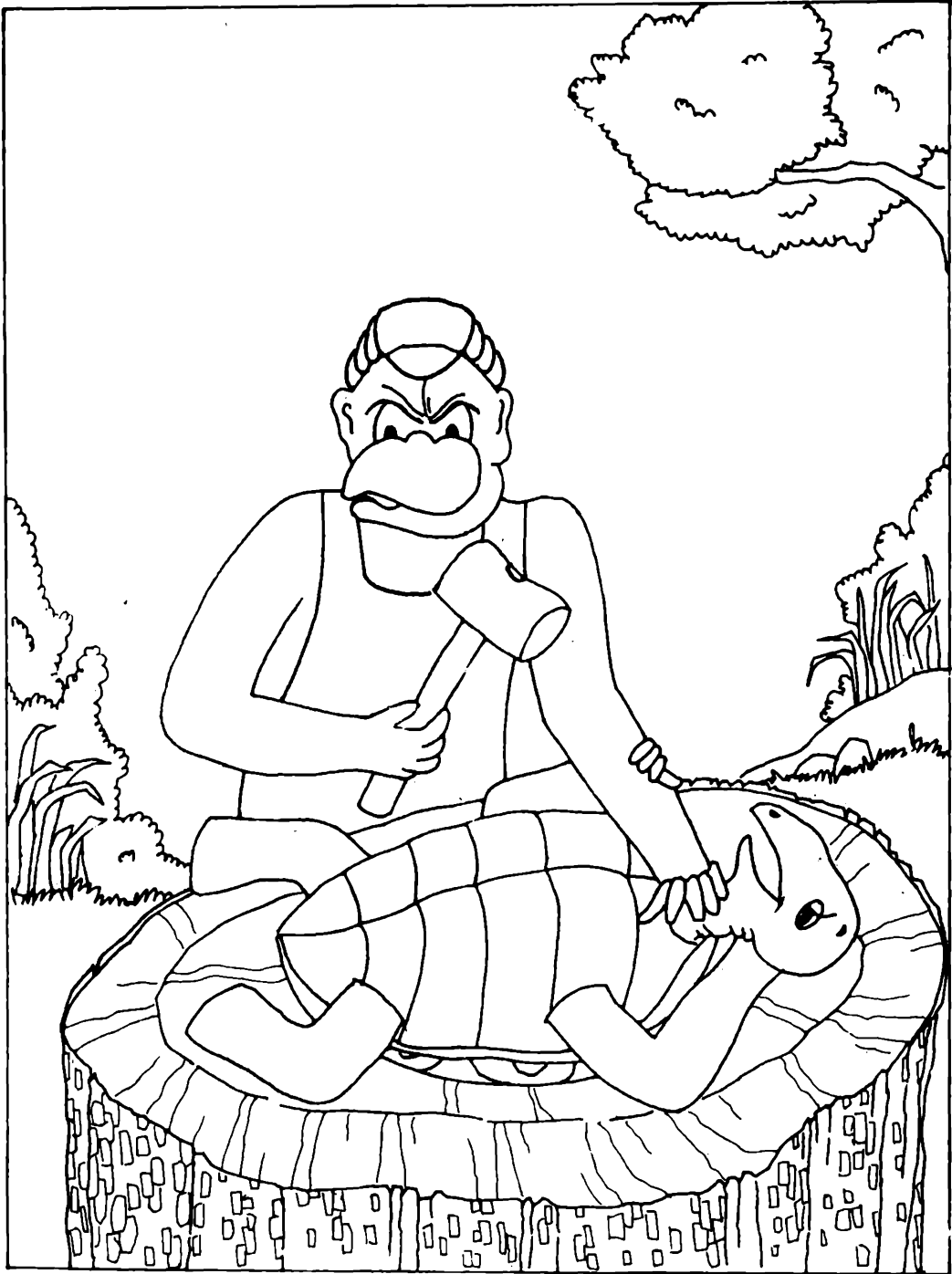
Nagpaino-ino ro Amo. "Ah, mayad siguro isugba ta sa kaeayo kon mawron malang gali nga kon martilyohon ta nagaabo ro bao," sinay Amo kay Bao. "Akon ta isugba sa kaeayo."

"Ah, na-ila gid ako. Ha! ha! Mayad ngani isugba mo ako agod gapuea ro bao," sinay Bao.

Hay owa man naila ro Amo nga mapuea ro Bao, gabaylo ro anang kolor. "A, indi ta lang igsugba. Usuyan ta it paagi kon ano gid akon nga mahimo agod nga makabaeos kimo," hambae ni Amo.

"Mayad pa siguro nga akon ta nga ihaboy sa suba," ana pa nga hambae. Anang hapaino-inohan nga ihaboy na sa suba si Bao.

Si Amo ag Si Bao



Si Amo ag Si Bao

"Ay, ayaw, kasayod ka nga indi ako kaantigohan mageangoy kon bukon ka it kaibahan. Ngani nga nahadlok gid ako kon imo nga ihaboy ako idto sa suba," sabat ni Bao.

"Ah, indi mahimo, gusto ko nga makabaeos kimo," hambae ni Amo.

Ag gindakop ni Amo ro Bao ag ana nga ihaboy idto sa suba. Ag tag idto eon si Bao, naghinibayag imaw.

"Ah, maeam man ro Amo hay haloko man gali. Owa ka kasayod nga mayad ako maeangoy ay? Iya ako nagaistar sa suba," sinay Bao.

Ngani ronduyon ro anang istorya ni Amo ag ni Bao, mga unga, nga suno sa mga'haeambaeon, nga maeam man ro Amo imaw hay haloko man sa gihapon it Bao. Tungod nga si Bao abi ngara hay hambae nanda hay Bao, owa it natun-an pero haloko man nana ro maeam nga Amo.

Ngani nga ronduyon ro aton nga istorya ag dikaron nagtapos.

Si Amo ag Si Bao

ACTIVITY SHEET for Part 3 Si Amo ag Si Bao

SECTION A

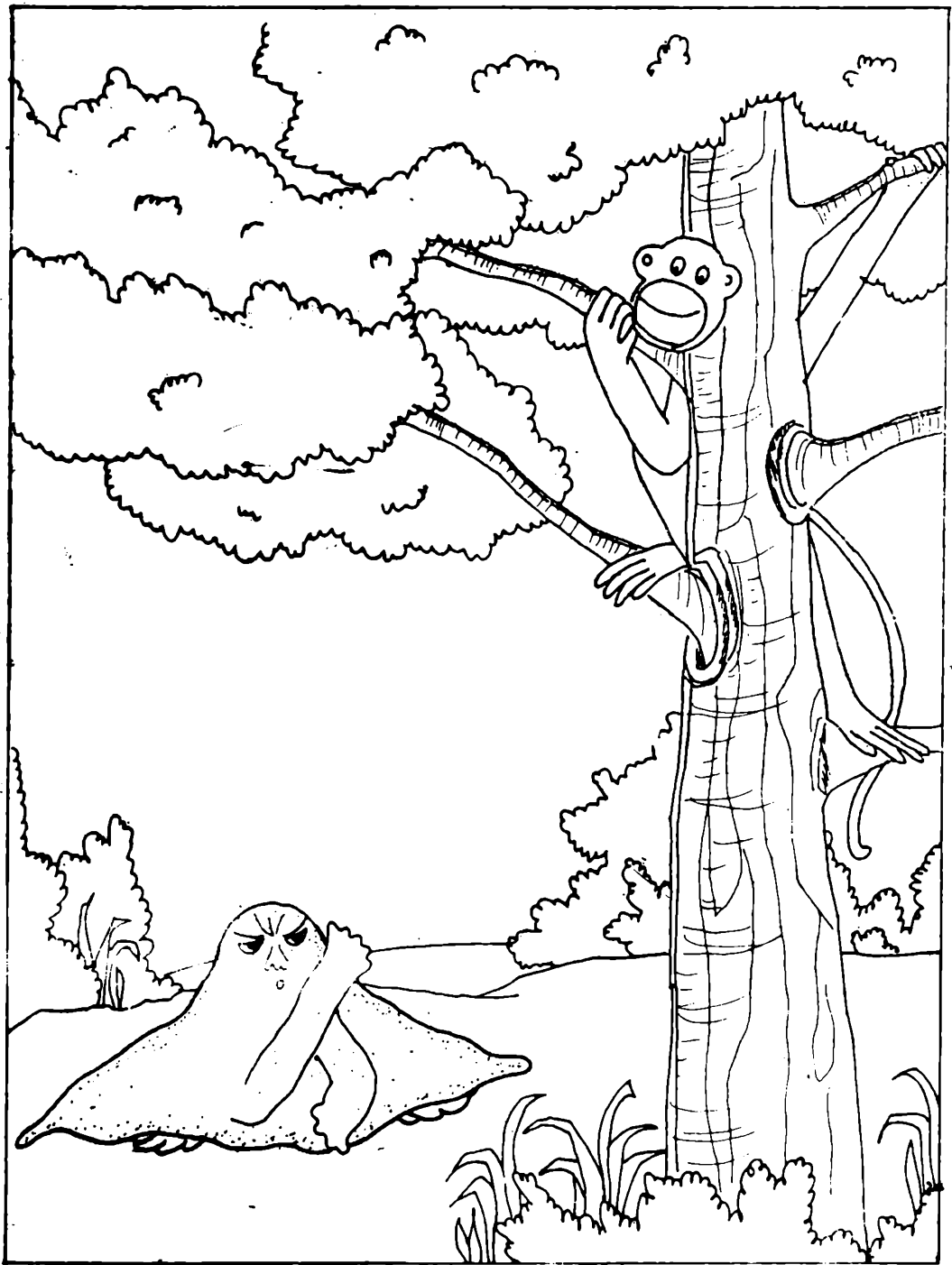
Ro punta ku mga sentence sa column A hay makita sa column B. Guhiti halin sa column A paadto sa husto nga sabat sa column B pareho sa numero 1.

A	B
1. Nagpanago ro bao	ro ikog it amo.
2. Gin-angkit it bao	ro amo.
3. Ginhaboy ku amo ro bao	sa bagoe.
4. Haloko it bao	sa suba.

SECTION B

Obra it imong istorya parti kay Amo ag Bao. Gamita ro mga nakasueat sa blackboard sa imong istorya, pero pwede man nga indi nimo paggamiton tanan. Butangan sa imong istorya ro sabat sa mga pangutana nga sin-o, ano, kan-o, siin, paalin ag ham-an.

Ham-an Ro Borœ Hay Owa It Tue-A



Buroe

HAM-AN RO BUROE HAY OWA IT TUE-AN

PART 1

May isaeang ka ginharian sa idaeom it dagat. Dayang ginharian hay ginadumaeahan ni Haring Dragon. Sa anang mga sinakpan ni Haring Dragon kaibahan eon ro buroe, ag ro buroe ngara hay isaea sa mga paborito nga sueuguon ni Haring Dragon. Isaeang adlaw nagmasakit ro asawa ni Haring Dragon. Ngani tungod palangga gid ni Haring Dragon ro anang asawa, hay ginpatawag dayon nana ro mga manogbueong it ginharian pero owa sanda it mahimo. Pero ro pinakamagueang nga manogbueong hay naghambae nga ro makamayad manlang sa Raynang Dragon hay ana nga atay it amo. Eagi sa ruyon nga oras hay ginpatawag ni Haring Dragon si Buroe ag ginsugo nga magbuoe it atay it amo.

Tungod nga maeayo ro ginharian ngara it Dragon sa ginharian it mga amo, mabuhay si Buroe nga nagpamanawon. Sa ikatlong adlaw nana nga pagpinanaw, nakaagi imaw it isaeang ka kahoy ag sa anang kagaoy, lumingkod anay imaw sa idaeom it handong ku ruyon nga kahoy. Sa anang pagtan-aw-tan-aw sa palibot hay hakibot imaw ay may nagkablit sa anang likod. Sa anang pagbalikid hay hakit-an nana ro amo nga nagapasaka sa kahoy. Nalipay gid-a si Buroe it duro ay indi eon imaw malisdan it usoy it amo nga pagabue-an nana it atay.

Anang ginpangutana ro amo, "Amo, gusto mong magmunot kakon?"

Nagsabat si Amo, "Siin?"

"Idto sa amon nga ginharian. Amo idto nga saging ag mga manamit nga mga pagkaon," hambae it buroe.

"A, maeayo ro inyong ginharian ag madali ako gauyon kon magpinanaw," sabat ni Amo.

"Pasakyon ko ugaling ikaw sa akon nga likod agod indi ka paggauyon," hambae ni Buroe.

Nalipay gid si Amo tungod ginadumdum nana nga makakaon imaw it mga pagkaon nga nailaan nana ag owa pa imaw it kabudlay tungod masakay man imaw kay Buroe.

Buroe

ACTIVITY SHEET for Part 1 Buroe

A. Guhiti ro tama nga sabat.

1. Ro (buroe, alimango, pasayan) ro paborito nga sueguon it hari.
2. Ro bueong ku masakit it rayna hay (kuku, atay, baeahibo) it amo.
3. Nagsakay ro amo sa (eroplano, likod it buroe, trak) paadto sa ginharian it dragon.

B. Piliā ro owa haeabot sa grupo. Isueat sa blangko.

1. rayna, hari, sueguon, maestro _____
2. buroe, buaya, dragon, amo _____
3. nagaoy, nahadlok, nalipay, nagtinhangis _____

K. Butangi it capital letters, commas ag quotation marks sa husto nga lugar ro masunod nga mga sentences.

1. anang ginpangutana ro amo Amo gusto mong magmunot kakon
2. pasakyon ko galing ikaw sa akong likod hambae ni Buroe
3. nalipay gid si amo
4. nagsabat si amo siin?
5. idto sa amon nga ginhalinan hambae ni buroe

D. Kon tawgon ro daywa o tatlo ka hambae nga gin-obra nga sangka hambae hay "contraction".

eot-a hay halin sa **eon it ana**
mat-a hay halin sa **man it ana**
kat-ana hay halin sa **ko it ana**

1. Siin naghalin ro gid-a? _____
 2. Usuya ro sentence sa Part 1 nga may gid-a ag isueat kara.
-

Buroe

PART 2

Ginpasakay ni Buroe si Amo ag nag-umpisa eon nga magpamanawon pabalik sa anda nga ginharian. Mainit ro daean ngani pagkaagi nanda sa puno it kahoy hay nagpahuway-huway anay sanda. Sa anda nga pagpahuway hay nagpangutana si Amo, "Ham-an, Buroe nga gusto gid nimo ako nga daehon? Kon indi ka magsugid kara indi gid ako magmunot kimo."

Tungod nga nahadlok si Buroe nga indi nana hidaea si Amo ginsugiran nana nga ginakinahangean ni Raynang Dragon ro anang atay para ibueong sa anang masakit.

Sa anang pagkabati kara hay humambae dayon si Amo, "Ata, owa riya ro akon nga atay, halipatan kot-ana idto sa kahoy nga ginkitaan natong daywa. Balikon anay naton."

Ngani ginpasakay eon man ni Buroe si Amo sa anang likod ag pumanaw pabalik. Sa pag-abot nanda sa kahoy nga andang ginkitaan ku primero hay nanaog eon si Amo sa ana nga likod ni Buroe ag sumaka sa kahoy ag owa eon magpuepanaog.

"Una ka lang Buroe ay owa ko hikit-i ro akon nga atay," ag maghinibayag si Amo.

Ngani owa it mahimo si Buroe tungod indi eon nana madaea si Amo.

Nag-uli lang imaw nga owa it daea. Pag-abot ni Buroe sa anda nga ginharian hay ginsueang-sueang gid imaw ni Haring Dragon. Pero nahangit si Haring Dragon pagkasayod nana kon ano ro natabo ag nga owa gali it daea nga atay it amo si Buroe. Ana nga ginsugo ro ana nga mga soldado nga pinahan si Buroe.

Pagkasayod ni Raynang Dragon nga owa it daeang bueong si Buroe hay naghambae imaw, "Haring Dragon, tungod owa man it daea nga atay it amo si Buroe, gusto ko nga ipabunae mo imaw hasta magkaeaeunot ra ana nga tue-an. Ag kon hikita ko nga owa eon it tue-an si Buroe hay gamayad eon ako." Ngani, ginpabunae it hari si Buroe hasta nga naeunot ra ana nga tue-an. Pagkakita it Rayna kara hay nagmayad mat-a imaw dayon.

Ngani, raya ro istorya kon ham-an ro buroe hay owa it tue-an o bisan bakog eon lang hasta makaron.

TAPOS

ACTIVITY SHEET for Part 2 Buroe

A. Kompletaha ro sentence.

1. Nagpahuway-huway anay sanda sa _____.
2. Nahadlok si Buroe nga basi indi nana _____
si Amo.
3. Sumaka si Amo sa kahoy ag owa eon imaw _____.
4. Pagkasayod ni Haring Dragon nga owa it daeang _____,
ginpinahan nana si _____.
5. Mawron nga ro _____ hay owa it _____
hasta makaron.

B. Sueat it daywang ka sentences nga may "contraction" nga makita sa Part 2.

1. mat-a _____
2. kot-ana _____

K. Ano ro andang ginbatyag?

nahadlok naakig nagaoy nalipay

1. Nagpinanaw si Buroe it maeayo. _____
2. Pagkakita ni Buroe it amo. _____
3. Basi indi hidaea ni Buroe si Amo _____
4. Pagkasayod ni Haring Dragon nga owa
it daea nga atay it amo si Buroe. _____

D. Sin-o kanday Haring Dragon ag Raynang Dragon ro owa it mayad nga batasan? Ham-an?

Ro Ueo Sa Tunga It Daeon



Ueo

RO UEO SA TUNGA IT DAEAN

PART 1

"Bakasa eon, Narding! Gabii eon hay," singgit ni Mario sa anang sangka klase. Nagdali-dali man si Narding ag nagdungan sandang daywa paguwa sa gate it eskuylahan.

"Grabe man abi si Mam ngaron, kita pa ro anang ginsinugo nga maeayo ro atong baeay," reklamo ni Narding.

"Huo man ngani ag gabii eon pa man. Bakasa agod makaabot eagi kita sa aton," sabat ni Mario.

Ngani nagdali-dali sanda nga daywa. Daeagko gid ro andang eak-ang ay kasarangan it eayo ro andang mga baeay halin sa eskuylahan, mga tatlong ka kilometro. Mayad eang ngani ay may buean ku ruyon nga gabii ngani bukon it madueom nga mayad sa daean. Samtang gapinanaw sanda, gainistorya man sanda.

"Mar, hambae" ni Mam para kuno sa exhibit ro ratong ginpaobra nana katon kaina. Tao kon matapos naton tanan ro mga ginapaobra nana ngato bago mag-exhibit," hambae ni Narding.

"Tao man ngani. Kita eang abi nga daywa ro ay Mam nga ginasinugo. Ag ro malisod pa kara hay gabii eon kita gauli. Kahaeadlok pa paman sa daean," sabat ni Mario.

"Ham-an, Mar, mahaeadlukon ka ay?" pangutana ni Narding.

"Bukon eon gid man ugaling hay may ginaagyan kita nga baeaeuan hambae ku mga taga-aton. Ruyon ro akon nga nahadlukan, basi hibaeo kita," sabat ni Mario.

"Matuod, no? Hambae ni Tatay, nakakita kuno kato rikaron si Lolo it kabahoe-bahoe ag kataas-taas nga ayam," sugid man ni Narding.

"Abo ngani nga nagasugid nga sari-sari ro andang hakita nga mga kahaeadlok rikaron," sabat ni Mario.

Sige ro andang inistorya parti sa mga hakita ku mga taga-anda sa baeaeuan. Ag matsa ginakueba-kuebaan si Mario pero owa imaw gapahalata kay Narding. Owa sanda kapan-o nga maeapit eon sanda sa baeaeuan.

"Ay, sus! Kahaeadlok gid kuno ra itsura, Mar," hambae ni Narding. Nagainistorya pa imaw kay Mario ag sige ro anang tinikang it mabakas. Paglingot nana, owa una si Mario sa anang ilid nga nagatikang.

Ueo

ACTIVITY SHEET for Part 1 Ueo

- A. Ro mga hambae sa column A hay kabaliskaran it sa column B. Guhiti ro kabaliskad nga hambae sa column A paadto sa column B, pareho sa number 1.

A	B
maeayo	maintok
madueom	maeapit
maeagko	adlaw
gabii	mahayag
tunga	mahinay
mabakas	kilid

- B. Pasunura ro mga sentence ngara. Isueat ro numero sa blangko.

_____ Nagpangutana si Narding, "Mahaeadlukon ka ay?"
_____ Daeagko gid ro andang eak-ang.
_____ Gabii eon paghalin nanday Mario sa eskuylahan.
_____ Paglingot nana owa eon una si Mario.
_____ Sige ro andang inistorya parti sa baeaeuan.

- K. Ginapaeain it hypen (-) ro daywa ka hambae nga parehas. Halimbawa it **dali-dali**.

Sueatan sa blangko ro mga hambae nga parehas nga nagakinahangean it hypen. Usuya sa Part 1 it istorya.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

PART 2

"Mar, siin ka?" tawag ni Narding ag nagbalikid imaw. Idto si Mario sa tunga it daean, nagatindog ag owa nagahueag-hueag nga matsa may ginapinamantaw.



Bumalik si Narding ag pinangutana imaw, "Haalin ka ay? Ham-ar it pumundo ka? Dumdum ko eon kon siin ka eon haadto."

Owa magsabat si Mario. Idto imaw gatinan-aw sa unahan.

"Mar, ano ro imong ginapinamantaw?" pangutana ni Narding.

Owa man gihapon magsabat si Mario. Ginturo eang nana kay Narding sa unahan.

Gintan-aw man ni Narding. "Ano ron?" sinana.

"Tao kon ano ron," sabat ni Mario. "Kabahoe-bahoe nga maitom nga matsa ueo hingan.. Ding, maalin kita kara?"

Gintan-aw it mayad ni Narding ro maitom ngato sa tunga it daean. Matsa ueo man sa anang pamantaw. Kinuebaan eon si Narding. Tinan-aw man nana si Mario, matsa nagapaeamuti man sa kakueba.

"Musyon, mapadayon eang kita," hambae ni Narding.

"Hay paalin, ay una ron sa tunga it daean?" sabat ni Mario. Ginapanghueasan eon imaw it mapilit.

Gin-isog ni Narding ro anang buot agod makapaino-ino imaw it mayad kon ano ro andang obrahon. Nagtan-aw imaw sa libot. Sa andang tuo sa kilid it daean hay bukid ag sa waea hay kaeanasan nga owa pa it tubi.

"Musyon, sa kaeanasan eang kita maagi," sampit nana kay Mario.

"Sige, gusto ko eon nga makauli," sabat ni Mario.

Ngani idto sanda nag-aggi sa kaeanasan ag nagdali-dali gid sanda. Pero bisan idto eon sanda gaagi, idto man ro andang mata sa daean sa maitom nga matsa ueo. Nagbueuytan eon sanda it alima ay pareho sanda nga nahadlok. Pareho man sanda nga ginahueasan it maeamig ag' mapilit ag matsa nagamaea ro andang tutunlan. Pagtungod nanda sa ratong matsa ueo ngato, matsa naglingot rato kanda sa kaeanasan.

"Haron, Ding, naglingot katon! Daeagan!" singgit ni Mario ag dumaeagan eagi imaw. Dumaeagan man si Narding. Matsa may pakpak ro andang mga siki nga nakaabot eagi sanda sa andang mga baeay.

Nagahangos-hangos sanda ag maputi pa sa papel pag-abot nanda sa anda. Naghinipos si Mario kon haalin imaw. Owa man kahalata sanday Tatay nana.

ACTIVITY SHEET for Part 2 Ueo

A. Kompletaha ro sentence. Isueat ro tama nga letra sa blangko.

1. Owa magsabat si Mario tungod _____

- a. nagakatueog imaw.
- b. ginakuebaan imaw.
- k. naiipay imaw.

2. Makakita si Mario it _____

- a. maitom nga ayam.
- b. maiton nga matsa ueo.
- k. tawo.

3. Gin-isog ni Narding ro anang buot agod _____

- a. indi imaw magtangis.
- b. makapaino-ino imaw it mayad.
- k. makadaeagan imaw.

4. Ginsampit ni Narding si Mario nga _____

- a. magdaeagan.
- b. hibaygan ro maitom ngato.
- k. mag-agi sa kaeanasan.

B. Sueatan ro mga sabat sa blangko sa idaeom it pangutana.

1. Sueatan ro tatlong ka natabo nga nagapakita nga sayod n Narding nga ginakuebaan si Mario.

- a. _____
- b. _____
- k. _____

2. Ano ro andang ap-at nga gin-obra tag idto eon sanda sa kaeanasan nagatikang?

- a. _____
- b. _____
- k. _____
- d. _____

PART 3

Pagkaagahon, ginhapit ni Narding si Mario paadto sa eskuylahan.

"Mar, musyon, dungan lang kita," singgit ni Narding.

"Huo, manaog eon ako," sabat ni Mario.

Tag sa daean eon sanda, naghambae si Narding, "Kasayod sanday Nanay mo kon haalin kita kabii?"

"Owa. Naghinipos ako. Mayad ngani owa sanda kahalata nga nagapaeangeupsi ako sa kakueba. Ay, sus! Hakatueugan eang ako kabii nga ginakuebaan pa," sabat ni Mario.

"Ay, ako man. Pero owa man sanday Nanay kasayod. Ginbilin nana ugaling kakon nga indi eon magpaka kabii," hambae man ni Narding.

"Gid man. Mabalibad ko eon kara kay Mam hinduna. Mauli kita it temprano," sabat ni Mario.

Tag maeapit eon sanda sa baeaeuan, matsa ginakueba-kuebaan sanda. Pero tag idto eon sanda, naghinibayag sanda nga daywa.

"Ha! ha! ha! Kita mo? Haluko kita nga daywa kabii," hambae ni Narding.

"Huo man ngani. Sus, puno man lang gali it tinapas nga niyog ro atong hakita kabii nga kabahoe-bahoe nga maitom nga matsa ueo," sabat ni Mario nga nagangisi-ngisi.

"Mahaeadlukon ka gid abi," sunlog kana ni Narding.

"Aba naghambae ro bukon it mahaeadlukon," sabat man ni Mario.

"Hay paalin hinduna buligan ta si Mam?" pangutana ni Narding.

"Huo ron," sabat ni Mario.

"Bisan magabiihan kita kon mag-uli?" pangutana pa ni Narding.

"Bisan magabiihan kita. Ag bakasa eon ay ulihi eon kita," sabat ni Mario. Ag nagdali-dali sanda nga natagbueo sa andang haagyan ku nagtaliwan nga gabii.

TAPOS

Ueo

ACTIVITY SHEET for Part 3 Ueo

A. Basaha ro bilog nga Lesson 3 it mahipos ag usuya kon ano ro punta ku mga sentence ngara.

1. Owa sanday Mario kasayod nga

2. Ginbilin ku ay Narding nga nanay kana nga

3. Tag idto eon sanda sa baeaeuan

4. Ro anda nga hakita nga kabahoe-bahoe nga matsa ueo hay

5. Buligan naton si Mam bisan

B. Sugiran ro istorya ag isueat sa idaeom, nga nagasabat sa mga masunod nga pangutana:

Sin-o ro sa istorya?

Ano natabo kanda?

Siin natabo ro istorya?

Kan-o rato?

Pwede baea nga matabo sa kamatuoran ro istorya ngara?



Bueak

RO BUEAK NGA OWA NAILA MAGING BUEAK

PART 1

May isaeang ka taeamnan nga puno it mga sari-saring bueak ag mga kahoy. Abo man nga mga kasapatan ro nagaadto una sa taeamnan. Mga alaga ra sanda it gwapa ag mabuot nga engkantada. Imaw man ro tag-ana it rayang manami nga taeamnan. Adlaw-adlaw una imaw sa taeamnan. Imaw gid ro nagatatap sa anang mga tanom ag mga kasapatan. Kon amat nagahampang sanda it linagsan ku anang mga alaga nga mga sapat. Kon amat, nagapahuway-huway imaw sa handong it mga kahoy. Ag kon amat man, ana nga ginabisitahan ro anang mga tanom nga bueak ag ginaistoryahan.

Ku agahon ngaron, malipayon ro tanan sa taeamnan. Ro mga bueak hay nagabuskad gid tanan ag nagahiyom-hiyom kon hambaon ku engkantada. Pati man ro mga sapat, nalipay man sanda nga makita ro engkantada. Nalipay gid ro engkantada magtueok sa anang mga tanom nga bueak. Naghambae imaw, "Manami gid tan-awon ro mga bueak nga nagakasadya sa silak it adlaw. Ah, sobra pa sa manggad ro akon ngara nga masadya nga taeamnan." Naglibot pa gid ro engkantada sa anang taeamnan ag nagahiyom-hiyom imaw.

Pero naduea ro anang paghiyom-hiyom pagkabati nana it may nagatangis. "Sin-o baea ro nagatangis ngaron?" pangutana nana ag gin-adtunan nana ro ginhalinan it tangis. Hakita nana ro sambilog nga bueak nga nagatangis. Ginpaeapitan nana ra ag gintabing.

"Ham-an it nagatangis ka, bueak? Owa ka nalipay nga mayad ro tyempo makaron?" pangutana it engkantada.

"Hu, hu, hu! Owa eon ako naila nga maging bueak," sabat ku bueak.

"Ha? Ham-an?" pangutana it engkantada ag hakibot gid imaw.

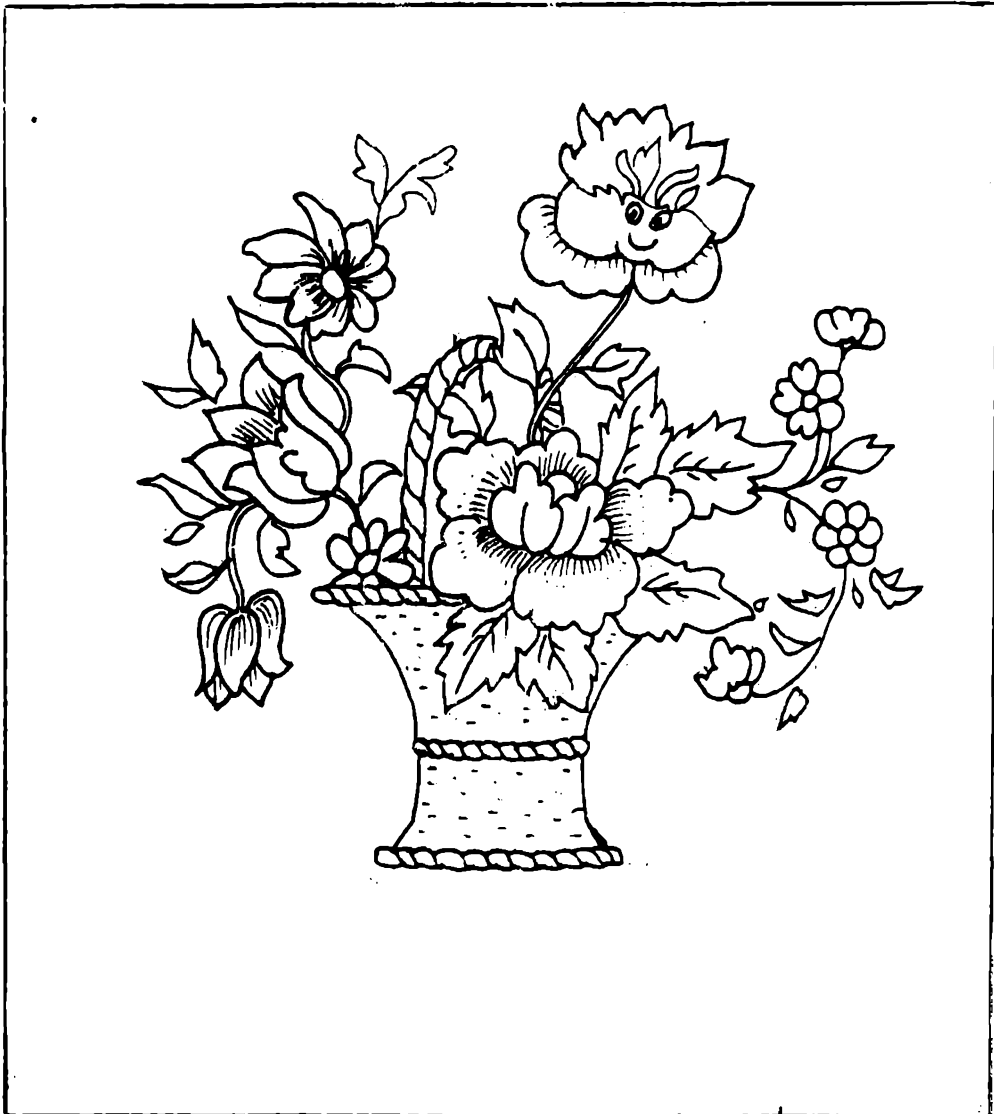
"Ano man abi ro akon nga pueos? Iya man lang ako sa taeamnan. Indi man ako makakanta. Indi man ngani ako makatao it handong agod hipanilungan it bisan pispis eon lang" sabat it bueak.

"A, imaw gali ron nga nasubo ka. May pueos ka, bueak. Ayaw it hambae nga owa ka it pueos," aeam-aeam kana it engkantada.

Pero indi pa gid maghipos ro bueak. Naeuoy kana ro engkantada ay nagakasubo imaw. May haisipan nga paagi ro engkantada agod magmalipayon ro bueak bisan bueak imaw.

Bueak

"O, sige, bueak, daehon ko ikaw sa ibang lugar makaron.
May ipakita ako kimo," nambae it engkantada.



ACTIVITY SHEET for Part 1 **Bueak**

A. Ano ro mga nakita sa taamnan?

B. Sueatan sa linya ro sabat sa mga pangutana.

1. Mauno kon kina ro batasan it engkantada?

2. Mauno man ro batasan it bueak?

K. Isueat ro Tagalog nga hambae ku rayang mga hambae:

- | | |
|----------------------|--------------------|
| 1. handong _____ | 6. sambilog _____ |
| 2. adlaw-adlaw _____ | 7. pangutana _____ |
| 3. hiyom-hiyom _____ | 8. siin _____ |
| 4. tangis _____ | 9. bueak _____ |
| 5. adto _____ | 10. hambae _____ |

D. Butangi it hyphen (-) ro mga hambae ngara ag isueat dayon sa blangko ro hambae.

- | | |
|--------------------|------------------|
| 1. tagana _____ | 4. haman _____ |
| 2. tanawon _____ | 5. pagabot _____ |
| 3. hapanuhan _____ | 6. nagadto _____ |

E. Sueatan ro sabat sa mga pangutana sa blangko.

1. Ham-an nagtangis ro bueak?

2. Ano ro ginhambe it engkantada kana?

Bueak

PART 2

Ngani owa mabuhay, nagapamanawon eon ro engkantada ag ro bueak. Gindaea it engkantada ro bueak sa sari-saring mga lugar. Gindaea imaw it engkantada sa airport. Nakita idto it bueak ro mga tinuhog nga bueak nga ginkulintas sa mga tawo nga bag-ong abot. Nag-adto man sanda sa simbahan. Nakakita man sanda it kaabo-abo nga bueak. May bueak nga ginabutang sa dughan ag may bueak nga ginabitbit it mga bayi. Nag-adto man sanda sa mga baeay, nakakita man sanda idto it mga bueak. Mga bueak nga nakabutang sa plorera ag sa mga kaang. Bisan siin sanda mag-adto abo nga bueak ro andang hakita.

Naghambae ro engkantada, "Mauli eon kita, bueak, basi nagaoy ka eon."

Ngani, nag-uli sanda. Pag-abot nanda sa taeamnan, ginbalik it engkantada ro bueak sa anang sanga. Nag-istorya dayon sanda. Ginpangutana ro bueak it engkantada, "Ano ro imong hakita sa atong mga gin-adtunan?"

Nagsabat ro bueak, "Abo ro akon idto nga hakita nga bueak. Ag hangawa gid ako nga ginaobra nanda nga pangpanami it palibot ro mga bueak. Pareho ani ku mga bueak ngato sa plorera nga gintungtung sa lamisa."

"A, hapan-uhan mo gali rato? Hay ano, kon kimo, gusto mo pa nga maging bueak?" pangutana it engkantada.

"Aba, syempre. Bisan bueak eang ako may pueos man," sabat it bueak.

"Tama gid ror bueak. Indi mahimo ku mga pispis nga magpanami it sueod it baeay pareho ku mahimo it bueak. Ag isipa baea kon owa it bueak, ano pa ro pamasyaran iya sa taeamnan it mga tambubuyog ag alibangbang?" hambae it engkantada.

Natagbueo man ro bueak. Ag hakita it engkantada nga malipayon eon ro bueak. Naghambae imaw, "Bisan sin-o o ano kita may aton gid nga pueos. Ngani ayaw eon magkasubo ay bueak ka, dapat nga maging malipayon ka ay bueak ka. Kon owa it bueak bukon eon it manami tan-awon ro taeamnan ngara. Owa it ibang makatao ku kalipay nga ginatao nimo kakon sa taeamnan ngara, bueak," hambae it engkantada.

Naghiyom-hiyom ro bueak. Malipay eon imaw ay abo gali ro ana nga pueos.

TAPOS

ACTIVITY SHEET for Part 2 Bueak

A. Pasunora ro mga sentences.

- _____ Hakita idto ro bueak nga ginakulintas sa tawo.
- _____ Hakita nana ro sambilog ku anang mga bueak nga nagatangis.
- _____ Nalipay eon ro bueak ay abo ro anang pueos.
- _____ May engkantada nga nagatatap sa anang mga tanom ag mga kasapatan.
- _____ Pagbalik nanda sa mga taamnan, ginbalik ro bueak sa sanga.
- _____ Gindaea imaw it engkantada sa airport.
- _____ Hakita nanda ro mga bueak sa plorera.

B. Pasunora ro mga hapoon sa "A-B-K-D". Isueat sa blangko ro hapasunod eon.

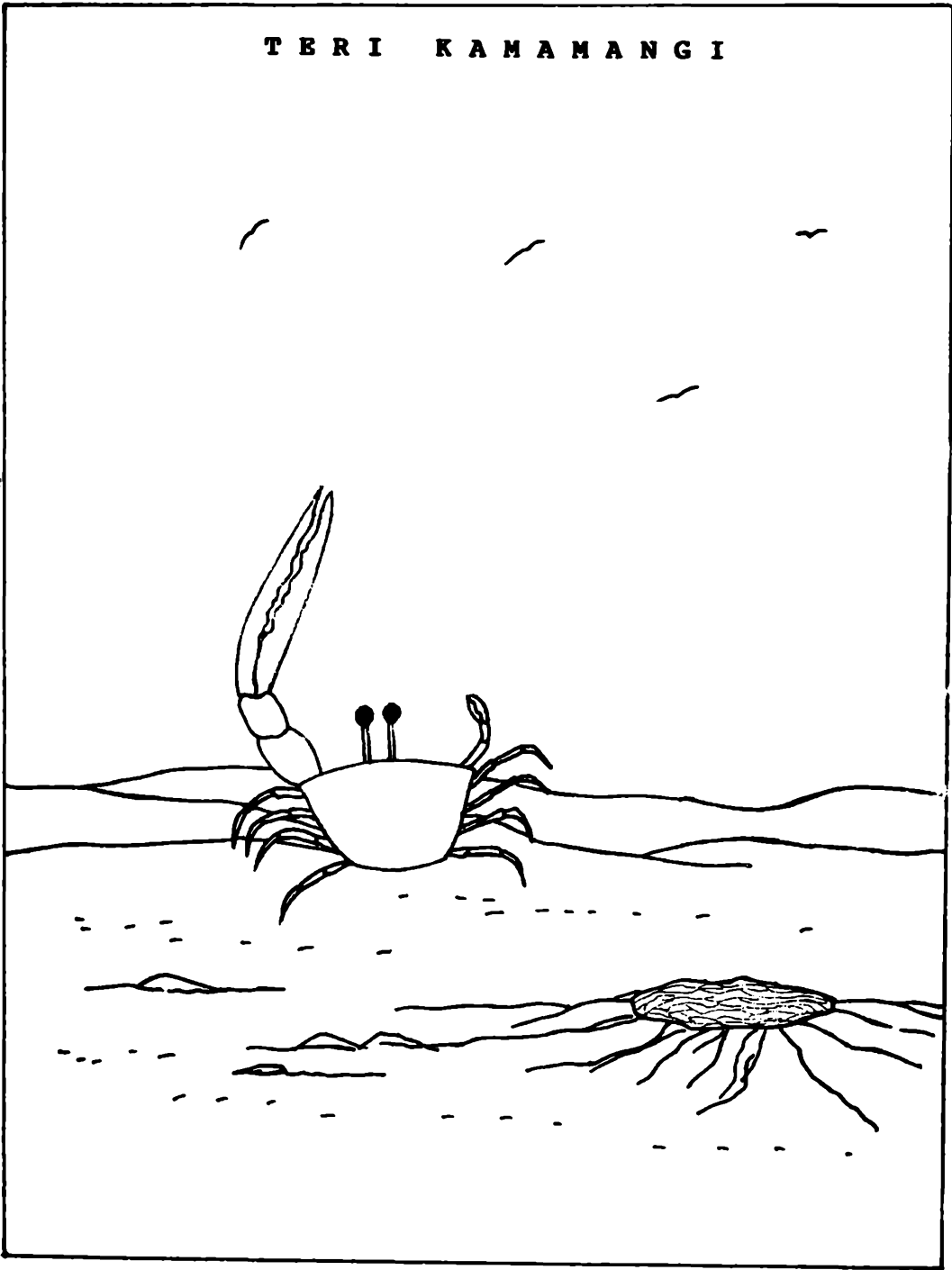
1.		2.	
plorera	_____	bueak	_____
bueak	_____	bangko	_____
airport	_____	bisan	_____
tangis	_____	basi	_____
hiyom-hiyom	_____	baeay	_____
engkantada	_____	halik	_____
		bisti	_____

K. Sueatan sa linya ro sabat sa mga pangutana.

1. Ano pa ro ibang gamit it bueak?

2. Ano gid ro ginaturo ku rayang istorya?

Teri Kamamangi



Teri Kamamangi

TERI KAMAMANGI

PART 1

Agahon pa nga mayad, nagmukeat eon ro mga mata ni Teri. Madueom pa sa libot ag owa pa gid it nagahueag sa kusina. Pero owa it kaso kana ay dapat gid imaw nga magbugtaw it temprano pa ay gaadto sanda sa tangke it ana mga tiya. Naila gid imaw mag-adto sa tangke ay manami idto ag masadya. Nagbangon imaw ag nagbukas it iwag. Nag-usoy imaw it ilislan ag nag-ilis. Nagguwa dayon imaw ag nag-adto sa anday nanay na nga kwarto. Ginpukaw nana si Nanay na.

"Nay, nay, bangon eon," hambae ni Teri.

Tumakili si Nanay na ag nagbugtaw. "Haalin ka eon, Teri, nga aga-aga pa ngani hay bugtaw ka eon. Ako pa ro inong ginpukaw. Paliskad hingan, a," hambae ni Nanay na.

"Bangon eon, Nay. Gaadto baea kita sa anday Auntie Inday makaron?" pangutana ni Teri.

"Huo ngani, ugaling temprano pa ra nga mayad," sabat ni Nanay na.

Sa pinilit ni Teri nga magbangon eon si Nanay na, habugtaw man si Tatay na. Ngani nagbangon lang sanda nga mag-asawa ag nagpahaom it pamahaw.

Pagkapamahaw, nagpanaw eon sanda nga magpamilya: si Rudy nga tatay nanday Teri ag si Nanay na nga si Bella, si Nonoy ag si Teri. Mayad ro tyempo ku ruyon nga adlaw. Bukon it mainit nga mayad ag abo nga pispis ro nagaeupad-eupad. Naila man si Teri magtinan-aw ku mga nipa nga nagatubo sa katunggan. Nagdaeagan si Teri ag si Nonoy sa pilapil. Inaywanan nanda sanday Tatay nanda nga nagabitbit ku andang baeon.

Sa unahan, may hakita si Teri nga alimango sa kilid it pilapil. Sininggitan nana si Nonoy, "Manong, tan-awa tuo ho, kabahoe-bahoe nga alimango. Dali!" Dumaeagan man si Nonoy ag anang tinan-aw. Haabutan nana nga nagsueod sa buho ro alimango.

"Manong, eusubon ta ag dakpon," hambae ni Teri.

"Huo gid agod hilamano ka nana ku anang kagat," sabat ni Nonoy.

Teri Kamamangi

ACTIVITY SHEET for Part 1 Teri Kamamangi

A. Ano ro kabaliskad nga word. Isueat sa blangko.

- | | |
|--------------------|------------------|
| 1. agahon _____ | 6. mainit _____ |
| 2. madueom _____ | 7. inaywan _____ |
| 3. nagbangon _____ | 8. singgit _____ |
| 4. nagguwa _____ | 9. dakop _____ |
| 5. nagbugtaw _____ | 10. abo _____ |

B. Kompletaha ro sentence. Isueat ro tama nga letra sa blangko.

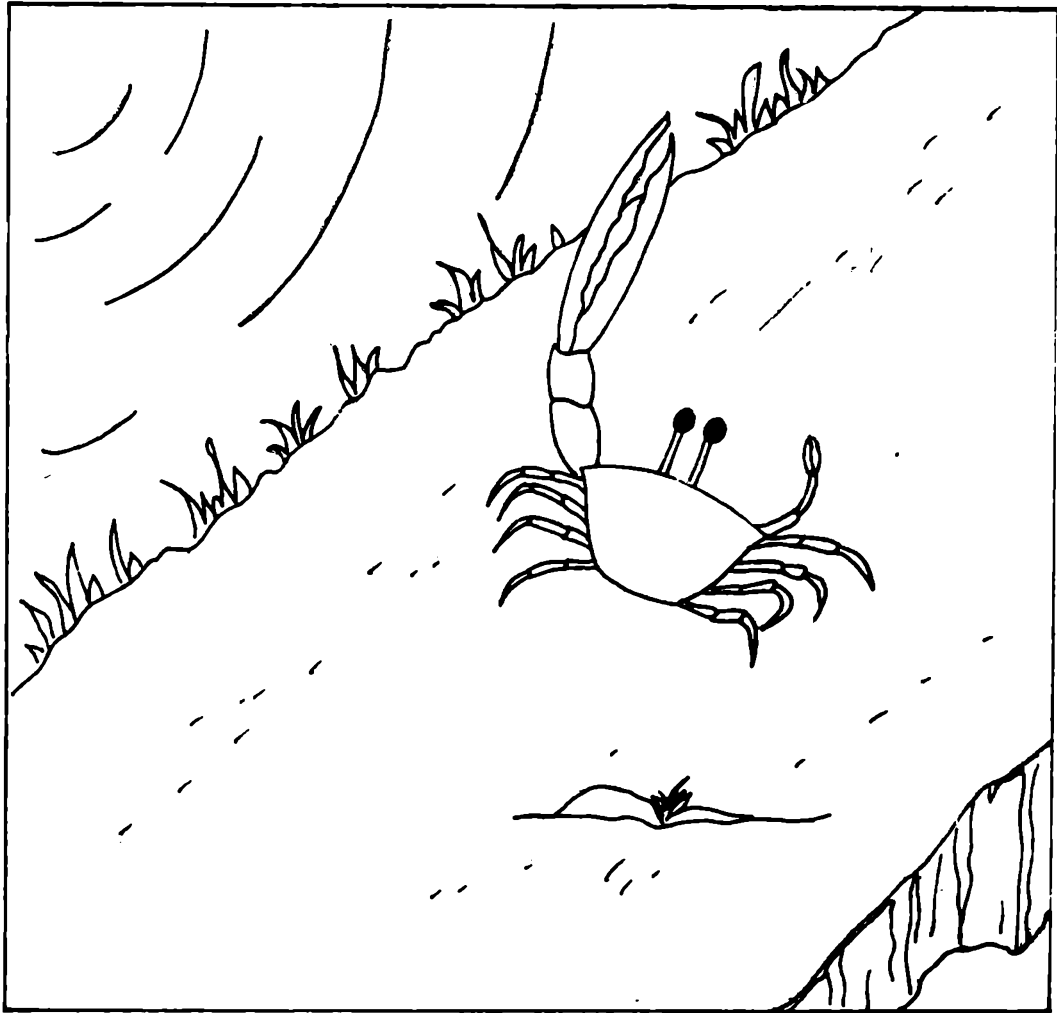
1. Nagbugtaw it temprano si Teri ay _____.
 - a. birthday nana
 - b. gaadto sanda sa tangke
 - k. kasae ku anang igkampod
2. Nagguwa si Teri sa anang kwarto ag _____.
 - a. nagguwa sa baeay
 - b. nagtug-on
 - k. nag-adto sa kwarto nanday nanay na
3. Ginsinggitan ni Teri si Nonoy ay _____.
 - a. naakig imaw kana
 - b. hadusmo imaw
 - k. nakakita imaw it alimango

C. Butangi it comma, quotation marks, periods ag capital nga letra ro mga sentences.

1. pagkapamahaw nagpanaw eon sanda nga magpamilya
2. gaadto baea kita sa anday auntie Inday makaron pangutana ni teri
3. sa unahan may hakita si teri nga alimango sa kilid it pilapil

PART 2

Nagpadayon sanday Nonoy paadto sa tangke ag nalipay gid si Teri magpinamantaw ku katangkihan sa anang waea ag tuo. Maangan-angan, kita eon nanda ro anday auntie nanda nga baeay. Nagpauna-una sanda paadto idto. Nahapo gid sanda nga daywa pag-abot nanda idto.



Teri Kamamangi

"Ay, ay, si kamamangi, iya," sunlog ku andang igkampod nga si Bobot.

"Tao ra kon sin-o ro kamamangi," sabat ni Teri nga nagawangot.

"Hay, ano kalampay lang? O kundi alimango gid agod mabahoe," sunlog pa ni Bobot.

Owa imaw pag-inatuha ni Teri. Dumiretso imaw sa kusina. "Hara ngani, auntie, ho si Manong Bobot, ana ako nga ginasunlog," sugid ni Teri.

"Ay, iya gali ro among mutya ngara," sabat man ni auntie na.

"Hay, siin sanday nanay mo?" pangutana pa nana.

"Idto pa sa ulihi. Nag-una kami ni Manong," sabat ni Teri.

Maangan-angan, nag-abot man si Rudy ag si Bella. Ag masadya gid ro andang kueuustahanan ay kon amat manlang sanda magkilita.

"Hay siin gali ro ibang mga unga, sanday Roy ag Carling?" pangutana ni Bella.

"Idto eon siguro sa tangke nageusob. Gapaeapad abi kami makaron it pilapil. Abo ngani ro among mamumulig. Ginadali-dali ko ngani ro akong ginaeaha ngara ay maangan-angan kara ilabas eon," sabat man ni Inday.

Nageaong man si Teri nga mageusob sa tangke ugaling owa imaw pagsugti. Ngani idto lang imaw sa ibabaw it pilapil nagpinamantaw sa mga nagaobra. Naibog gid imaw magpuepamantaw kay Nonoy nga nagabulig sa andang mga igkampod.

Madasig gid ro andang pag-obra. Puro mga eaki nga mga makusog ro nagabulig it pagpaeapad it pilapil. May nagatagad it bareta, may nagapasakay it bareta sa baesa ag may nagatueod it baesa patabok sa ginabutangan it bareta. Naggueginhawa lang si Teri it madaeom ay naila kunta imaw magsakay sa baesa.

Bisan masako sa andang ginaobra, may oras pa si Bobot nga sunlugon si Teri. "Teri, dakpan ta it kamamangi?" hambae nana. O kundi hambaeon na man si Teri, "Teri, ha ro imong manghod nga kamamangi, nagtaeang it buho."

"Tao kimo! Isugid ta kara kay auntie," sabat ni Teri.

Teri Kamamangi

ACTIVITY SHEET for Part 2 Teri Kamamangi

A. Sueatan sa blangko sa column A ro letra sa column B nga may husto nga sabat.

A	B
___ 1. kamamangi	a. nanay ni Bobot
___ 2. Inday	b. igkampod ni Teri
___ 3. Bella	k. nanay ni Teri
___ 4. baesa	d. sunlog kay Teri
___ 5. Bobot	e. magueang ni Teri
	g. paealigsan sa tangke
	h. kaeargahan it bareta

B. Butangan sa blangko ro hambae halin sa istorya.

Nageaong man si Teri nga 1. _____ sa tangke 2. _____ owa imaw 3. _____. Ngani idto lang imaw sa 4. _____ it 5. _____ nagpinamantaw sa mga 6. _____. Naibog gid imaw 7. _____ kay Nonoy nga 8. _____ sa andang nga 9. _____.

K. Usay sa istorya it pito ka hambae nga action words (verbs), ag pito ka hambae nga (nouns) ukon hambae nga ngaean it tawo, lugar o butang.

verbs	nouns
nag-abot	tangke
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Teri Kamamangi

D. Kon kimo, siin ka naila mag-adto, sa tangke o sa baybay?
Ham-an?

Teri Kamamangi

PART 3

Samtang nagasueunlugin sanday Bobot ag Teri, nagasinangag man ro nagaobra sa tangke. May silinggitan, may sueunlugin, may haeabyan it eutay. Kasadya gid ngani owa nanda ginabaleha ro mainit nga silak.

Gulpi eang suminggit si Bobot, "Ay!"

"Haalin ka, Manong?" pangutana ni Roy.

May ginasinikop si Bobot ag matsa ginakuebaan imaw.

"Ano ro imong ginasinikop?" pangutana eon man ni Roy.

"Ro akong singsing-pangkasae, nahuslo sa akon nga tudlo," sabat ni Bobot.

Nagbinulig man ro iba it sinikop ag hinulikap sa eutay ku singsing pero owa gid nanda hakita.

"Ilabas eon! Takas eon kamo!" tawag ni Inday.

Nagtaeakas ro mga eaki nga nagaobra sa tangke ag nag-uli sa baeay agod magkaon. Maeuya ro ay Bobot nga eawas ay bag-o pa abi ro ana ngato nga singsing ag pangkasae pa abi rato. Naeuoy man si Teri kana.

Ro naduea nga singsing ro andang ginainistoryahan tag nagakaon sanda. Owa eon sanda nagapaabot nga hikita pa rato.

Pagkakaon nanda, nagbalik sanda ag nagpadayon it pag-obra hasta naghapon eon. Ginatuetan-aw man nanda ro singsing ni Bobot pero owa gid nanda hakita. Nagtakas eon dayon sanda tanan tag hapon eon nga mayad.

Una nageubog sanday Teri sa tangke ku gabii ngaron. Ngani naila gid imaw it duro ay pwede pa imaw makasakay sa baesa. Hakatueugan si Teri sa kagaoy ay owa imaw it gin-obra it sang muhapon kundi naghinampang. Ag bago sanda nageubog, naghinampang man anay sanda mga mag-igkampod ay mahayag ro buean.

Teri Kamamangi

ACTIVITY SHEET for Part 3 Teri Kamamangi

- A. Ro punta ko mga hambae sa column A hay makita sa column B. Guhiti halin sa A paagto sa B.

A	B
Nagsinangag	ro ay Bobot nga eawas.
Owa sanda gapaabot	ro anang singsing.
Maeuya	ro mga gaobra sa tangke.
Nahuslo	ay mahayag ro buean.
Naghinampang sanda	nga hikita pa ro singsing.

Butangi it exclamation marks ro sentences o quotation marks kon kinahangean nga butangan.

1. Ilabas eon takas eon kamo tawag ni Inday
2. Anay singgit na.
3. Naghambae imaw nagpanaw si Mommy mo.
4. Tama eon kamo.
5. Ki naeuoy ako kana.

Guhiti ro owa haeabot sa grupo.

1. nagatinangis, silinggitan, sueonlugan, haeabyan it eutay
2. eroplano, barko, dyip, baesa
3. lola, nanay, eaki, nene
4. tangke, eskuylahan, tindahan, simbahan
5. bunit, taba, sikop, lambat

Teri Kamamangi

D. Pasunura ro hambae sa A-B-K-D. Isueat sa blangko ro hapasunod eon.

1.

takas	_____
tangkae	_____
tan-aw	_____
tikang	_____
Teri	_____
tudlo	_____
tuko	_____

2.

igkampod	_____
eusob	_____
mabahoe	_____
bumangon	_____
alimango	_____
kamamangi	_____
duro	_____

Teri Kamamangi

PART 4

Sa masunod nga agahon, pagmukeat ni Teri ku anang mga mata, madueom-dueom pa, idto sa tangke. Bumangon dayon imaw ag nag-ilis. Sa guwa it baeay, nagabugtaw eon ro mga sapat. Bati ni Teri ro andang mga huni. Nagguwa imaw it dahan-dahan ag nag-adto sa tangke. Maeamig-eamig pa ro hangin ag owa pa it tawo sa kapilapilan. Nagtikang-tikang si Teri ag nakakita eon man imaw it alimango. Ginadakop kunta nana ugaling nahadlok man imaw nga hiangkit. Nagtinan-aw lang imaw it mga sugpo ag pasayan nga nagpisik-pisik sa matin-aw nga tubi it tangke. Nagbinantay man imaw it mga kamamangi ag umang sa kilid it pilapil.

Tag inayawan eon imaw it pinamantaw, nagtikang imaw paadto sa ginapaeapad nga pilapil. Hadumduman nana nga idto ro baesa. Dumaeagan imaw paadto idto. Naila gid imaw it duro ay owa it gapangisog kana bisan magsakay imaw sa baesa. Idto ro baesa ag ro tuko. Nageusob si Teri ag ana nga gintukuhan. Naghueag ro baesa paadto sa madaeom. Naila gid si Teri ngani ana ra nga ginpiniatog-tiyog sa tangke. Kon gauyon man ngani imaw it tuko nagapahuway-huway man imaw. Mabahoe man abi ro tuko ag mabahoe man ro baesa ag may karga na nga daywang ka bareta.

Kabuhay ro hinampang ni Teri sa baesa ag owa nana hapan-uhi nga masilak eon ag owa man imaw kabatyag it gutom. Nasadyahan gid imaw ku anang gin-inobra. Pero tag pagtueod nana ku baesa, hanangit ra sa mamaea nga eapok sa tunga it tangke. Inayawan imaw it tinuko hay indi gid maghueag ro baesa. Ginaoy imaw ngani pumungko lang anay imaw. Nakapan-o imaw nga mainit eon ro silak ag nagutom eon imaw. Gusto na eon nga mag-uli sa anday auntie nana ay nagahueat eon idto ro inihaw nga sugpo. Ag naugot pa imaw sa baesa. Sa anang kanaw-ay, ihueog nana kunta ro bareta sa tubi pero may nagsiglak sa bareta. Tinan-aw ra nana. Matsa magilak nga malibunog nga nagadukot sa bareta. Binuoe ra nana ag tinan-aw. Ro singsing rato ni Bobot. Naila gid si Teri ay hakita nana rato.

Sa kaila nana, nanaog imaw sa baesa ngani nabasa imaw hasta sa anang hawak. Pero owa nana rato pagbaleha. Pagkatakas nana dumaeagan imaw pauli ag ginpakita nana ro singsing sa mga tawo sa sueod it baeay.

Nalipay gid si Bobot ay hakita ro anang singsing. Hinakwat nana si Teri ag ginhambae, "Kamayad-mayad gid ro amon ngara nga kamamangi."

Kinusi imaw ni Teri ag ginhambae, "Ummm! Sinunlog mo pa ako nga hakita ko ngani ro imong singsing. Dakpi maton ako it kabahoe-bahoe nga alimango."

Teri Kamamangi

"Ayos, ne, bisan ano ro imong ihambae obrahon ko," sabat ni Bobot.

"Matuod?" pangutana ni Teri.

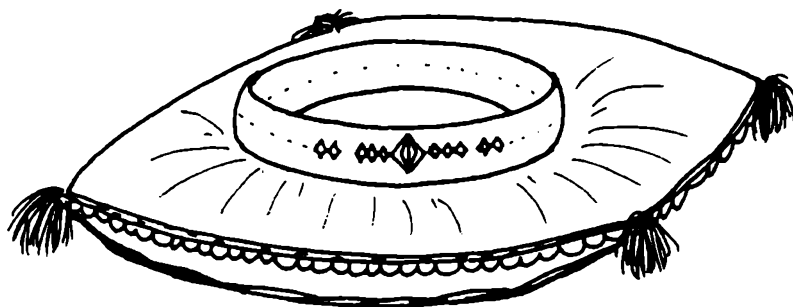
"Huo," sabat ni Bobot.

"O sige, pasakya ako sa baesa ag ikaw ro magtuko ag dakpan mo ako it sugpo ag imo rayon nga ihawon," hambae ni Teri.

"Ata, kaabo-abo abi ro imong ginapaobra kakon ngaron," reklamo ni Bobot.

"Bahala ka ay imo nga ginpromisahan ron, dapat mo nga tumanon," hambae ni Nanay na. Owa it mahimo si Bobot kundi magkaeot-kaeot sa anang ueo. Pero nalipay sanda tanan ay hakita ro singsing.

TAPOS



Teri Kamamangi

ACTIVITY SHEET for Part 4 Teri Kamamangi

A. Sueatan ro root word it mga hambae sa blangko.

- | | |
|---------------------|--------------------|
| 1. hiangkit _____ | 6. ginhambae _____ |
| 2. dumaegan _____ | 7. ginaoy _____ |
| 3. kinusi _____ | 8. maghueag _____ |
| 4. tinuko _____ | 9. ihawon _____ |
| 5. pagkatakas _____ | 10. mag-uli _____ |

B. Ro punta ku mga hambae sa column A hay makita sa column B. Guhiti halin sa A paadto sa B.

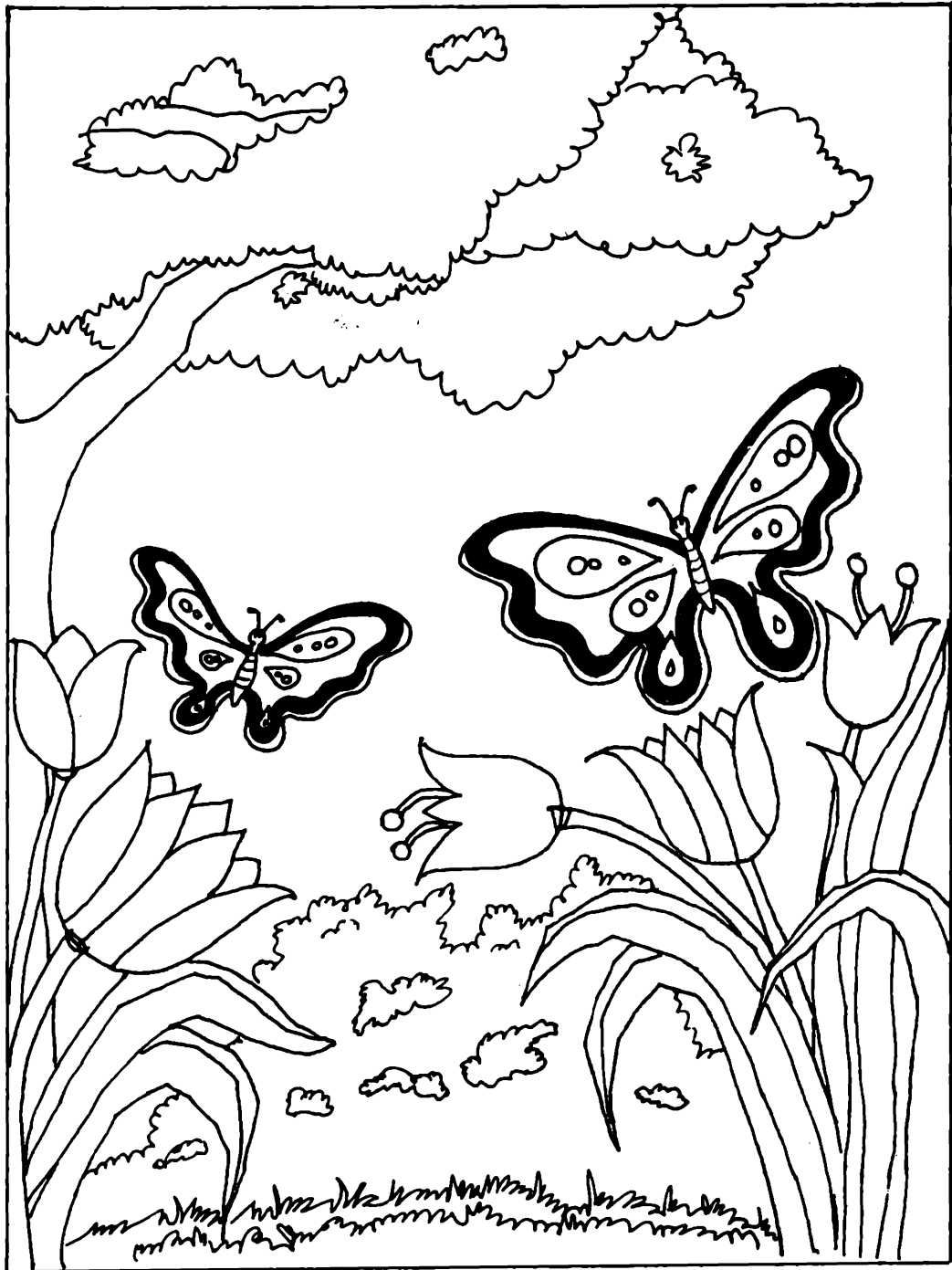
Nabasa si Teri hasta sa hawak	ay nagahueat idto ro inihaw.
Pumungko lang imaw	ay nanaog imaw sa baesa.
Indi gid maghueag ro baesa	ay ginaoy imaw.
Gusto eon ni Teri nga mag-uli	ay naugot imaw.
Ihueog kunta ni Teri ro bareta sa tubi	ay hanangit ra.

K. Pasunora ro mga sentences. Sueatan ro tama nga numero sa blangko.

- ___ Ginhawkat si Teri ni Bobot.
- ___ Naugot si Teri sa baesa.
- ___ Hakita nana ro matsa magilak nga malibunog nga nagadukot sa bareta.
- ___ Dumaegan imaw pauli.
- ___ Ihueog kunta ro bareta sa tubi.
- ___ Ro singsing rato ni Bobot!

D. Paalin hakita ni Teri ro singsing. Isueat sa idaeom.

Ro Ginhalinan It Alibangbang



• Alibangbang

RO GINHALINAN IT ALIBANGBANG

Kato anay, may sangka magueang nga bayi nga nagaistar sa pangpang it engkantado nga sapa. Ro anang payag hay nalibutan it manami nga hardin. Ro hardin hay may mga tanom nga mga higuyam-ot o mga tinuean-on, mga mayad-ayad nga mga bueak ag mga kahoy nga may matam-is nga bunga.

Mayad ro pagsinaeayo ku mga tawo sa rondaya nga baranggay nga ginaistaran ku raya nga magueang. Ro pangitan-an ku mga tawo nga nagaistar sa rondaya nga lugar hay pagpangisda ag pagpanguma. Gintahod gid ku mga tawo rondaya nga magueang. Anda man imaw nga ginataw-an it mga isda ag bilang baeos, gintaw-an man sanda it magueang it mga tinuean-on, mga bungang kahoy, ag mga bueak.

Nagapati ro mga tawo nga ro magueang ngara hay engkantada. Sinanda hay owa gid nanda imaw hakita nga nagahuehilamon o nagabuebasuk-ay sa ana nga hardin kon adlaw. Pero kon gabii hay nakikita it mga tawo nga ginahayagan it bueawan nga silak ro ana nga hardin. Kon hikita nanda rondaya nga silak, nakakita man rayon sanda it gwapa nga bayi una sa hardin. May hakita man dayon sanda nga mga engkanto nga nagadipara ku mga tanom. Ngani nagapati gid ro mga tawo nga ro gwapa ngato nga bayi hay owa it iba kundi ro magueang ngato nga bayi.

Ku isaeang adlaw, may nag-abot nga mag-asawa sa anda nga lugar. Bugaeon gid rondatong mag-asawa ag sinanda sa mga tawo hay puro eang mga sadyaan nga mga butang ro andang nailaan. Isaeang adlaw, nagpamasyar ro mag-asawa ngato ag nakaagi sanda sa hardin it magueang. Pagkakita nanda sa mga mayad-ayad nga bueak, nahikaw sanda it duro. Owa eon sanda mageaong-eaong ag anda nga sinueod ro hardin it magueang. Nagbinuoe sanda it bueak ag hinaras-haras pa ro anda nga pagbuoe ag abo nga mga tanom ro anda nga hatapakan. Pagkapan-o kanda ku magueang, nagguwa imaw ag ana sanda nga ginhinyo nga magpundo eon it pagbuoe it bueak. Pero imbis nga magpamati sa magueang hay anda pa ngani imaw nga gineuyaw ag ginhinambaean it masakit. Gintawag pa nanda ro magueang nga maeaw-ay ag mahikaw. Anda pa gid nga ginpakamaeuan ro magueang.

Naakig it duro ro magueang sa andang mga ginhinambae ngani sumueod imaw it dali-dali sa anang baeay. Pagguwa nana, may bitbit imaw nga bitlag. Pinaeapitan nana rondatong mag-asawa ag dinut-an nana ku rato nga bitlag. Naghambae ro magueang nga dapat sinana kamo pinahan tungod sa inyong pagbasta-basta sa kaeuoy nga magueang.

Gulpi eang dayon kumilat ag nahimo nga alibangbang ro mag-asawa.

Alibangbang

ACTIVITY SHEET for **Alibangbang**

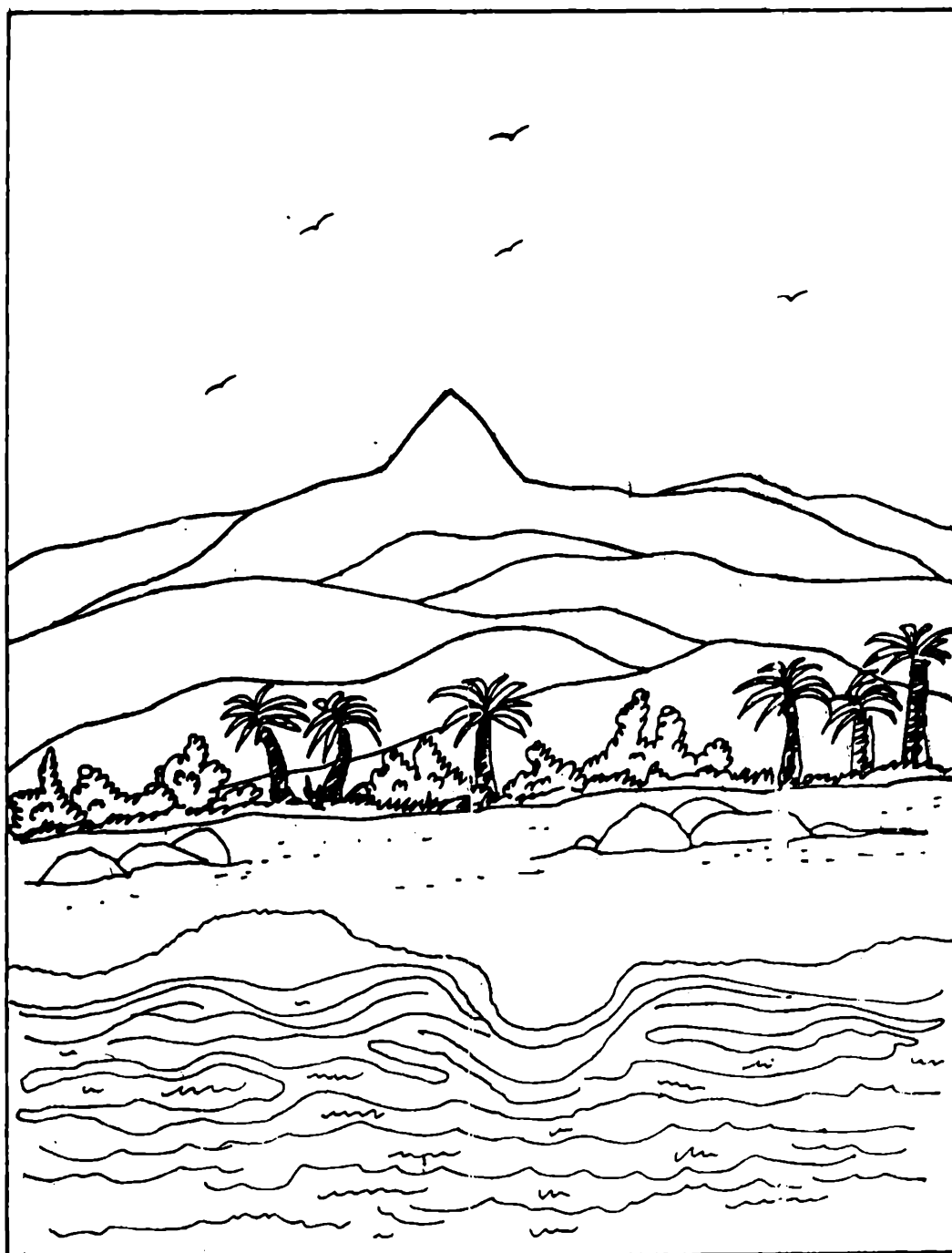
A. Guhiti ro tama nga sabat.

1. Ro payag it bayi hay (nalibutan it, maeayo sa) manami nga hardin.
2. Mangingisda ag (mangangayam, mangunguma) ro mga tawo sa ruyon nga baranggay.
3. (Ginatahod, Ginapakamaeuan) it mga tawo ro bayi nga magueang.
4. Ginahayagan it bueawan nga silak ro (payag, hardin) it bayi.
5. Nagapati ro mga tawo nga ro (gwapa, naakig) ngato nga bayi hay ro magueang.
6. (Bugaeon, Mapinaubuson) ro mag-asawa nga nag-abot.
7. Nagbinuoe sanda it bueak ag anda nga (hatapakan, gin-utod) ro iba nga mga tanom.
8. Imbis nga magpamati sa magueang, anda nga (ginkamusta, gineuyaw) imaw.
9. Ginbuoe it magueang ro ana nga (unqa, bitlag) sa payag.
10. Ro mag-asawa hay imaw ro naging (alibangbang, magueang).

B. Usuya ro tama nga sabat sa istorya ag ibutang sa blangko.

Mayad ro _____ ku mga tawo sa magueang nga bayi. Ginatahod nanda imaw ag ginataw-an it _____. Nagapati ro mga tawo nga ro magueang hay _____. Owa nanda imaw hakita nga _____ sa anang hardin kon _____. Pero kon gabii nakikita it mga tawo nga ginahayagan ro hardin it _____ nga _____.

Ro Istorya It Akean



Akean

RO ISTORYA IT AKEAN

PART 1

Ro probinsya it Akean hay isaea sa pinakahauna nga mga probinsya sa nasyon it Pilipinas. Kato anay, puro eang kataeunan ro nasyon it Pilipinas. Kon may una gid man nga mga pueo nga ginaistaran it mga tawo, ro mga nagaistar eang hay mga Ati. Ro mga Ati kato hay owa pa it paggobyerno pareho it makaron. Ro tatlo ka probinsya nga haunang gintukod hay Irong-irong (nga Iloilo eon makaron), Hamtik (nga Antique eon makaron), ag Akean. Ro Akean ku ulihi nahimo nga Aklan ay ro iba nga mga tawo hay indi makamitlang it "en".

Ro istorya it Akean hay nag-umpisa sa sugilanon it napueo nga ka datu sa pagpamuno ni Datu Puti. Nagpaeagiw ra sanda halin sa Borneo tungod sa mapintas nga pagdumaea ku anda nga pinuno nga si Sultan Makatunaw. Ku isaeang gabii, sakay man sa napueong ka baroto, nageaas sanda kaibahan ro anda nga mga pamilya ag mga sakop. Katong tyempo, kon tawgon ro andang baroto hay "baeangay" nga ro buot hambaeon hay nageautaw it kaya. Nagpanakayon sanda sa dagat it pilang adlaw ag gabii hasta ku ulihi, nakakita sanda sa maeayo it sangka bukid nga kon tan-awon hay matsa sarok. Raya ro andang ginsunod ay sinanda hay grasya ra ni Bathala. Nagdungka sanda sa rato nga isla ag anda rato nga ginpangaeanan it Madyaas nga ro buot hambaeon hay paraiso.

Ku pagdungka nanda sa lugar ngaron, ro anda idto nga haabutan nga mga tawo hay mga Ati. Anda nga gintinguha nga makapakigkita sa anda nga puno nga si Haring Marikudo ag ro anang asawa nga si Maniwang-tiwang. Anda nga ginhinyo ro puno it mga Ati nga andang bayluhan ro kapatagan sa ruyon nga isla it sarok nga puro bueawan ag mga tela. Tungod nagreklamo ro asawa ni Marikudo hay gindugangan pa gid rato nanda it bueawan nga kulintas nga ginasuksuk ku asawa ni Datu Puti. Ro kahaba ku kulintas ngato hay halin sa liog hasta sa siki. Anda ra nga haisipan nga idugang ay ginatueok-tueok ra ni Maniwang-tiwang ag matsa nahisa imaw. Gindugangan pa gid rato nanda it planggana nga saway nga pageaom ku mga Ati hay bueawan.

Nagkasugot eon kunta ro daywang ka puno ag ro andang mga asawa, ugaling pagsugid ni Marikudo sa ana nga mga sinakpan ku andang kasugtanan, owa sanda magsugot. Sinanda hay kon ibaligya ku mga Ati ro kapatagan hay indi eon sanda makasamit ku mga pagkaon sa eawod. Ngani gindugangan nanda ro kasugtanan nga ro tanan nga tubas sa eawod sa sueod it an-om nga ka pagsubat ag pagtunod it buean hay itao ni Datu Puti sa mga Ati. Ag nagkasugot sanda nga makara ro andang obrahon.

Akean

ACTIVITY SHEET for Part 1 Akean

A. Guhiti ro tama nga sabat.

1. Kato anay, puro eang (kataennan, kakahuyan) ro nasyon it Pilipinas.
2. Nagpaeagiw ro napueo ka Datu halin sa (Amerika, Borneo).
3. Ro gustong hambaeon it Madyaas hay (sarok, paraiso).
4. Ro tubas sa eawod hay ginpromisa sa mga Ati sa sueod it (an-om, ap-at) nga buean.
5. Gindugangan pa gid nanda it planggana nga (bueawan, saway) ro kasugtanan.

B. Issueat ro tama nga sabat sa blangko.

1. Ham-an it nagpaeagiw ro mga datu halin sa Borneo?

2. Ham-an it gindugangan pa gid ro bueawan nga sarok it bueawan nga kulintas?

3. Ham-an it owa magsugot ro mga sinakpan ni Marikudo nga ibaligya ro kapatagan?

C. Guhiti ro owa haeabot sa grupo.

- | | | |
|--------------|--------|-----------|
| 1. kulintas | sarok | planggana |
| 2. bueawan | saway | bato |
| 3. probinsya | nasyon | paraiso |

Akean

PART 2

Pagkatapos ku andang kasugtanan, nagselebrar dayon ro mga Ati ag ro mga tagaBorneo. Nagpaguwa it pagkaon ag ilimnon sanday Datu Puti ag Marikudo ag nagsinadya sanda. Pagkahilong eon nanda, naisipan ku mga bisita nga para mabatyagan gid it mga Ati nga minatuod ro andang tuyo sa rato nga pagkasugot hay nagdimos sanda it buling it kaldero ag kueon sa anda nga uyahon, alima ag eawas. Nagdimos sanda it buling agod mabatyagan ku mga Ati nga owa sanda ginaihiga. Ag tungod nga hilong eon sanda ag sa kaila it mga Ati nga paeareho eon sanda it itom, hay nagsinaot pa gid sanda. Suno sa sugilanon, dikaron nag-umpisa ro kaugalian naton nga kita tanan hay nagatuead-tuead sa mga Ati.

Pagkataliwan it mga inadlaw, ro kada datu hay nagtukod it tigsambilog nga maisot nga banwa nga ginatawag nga "baeangay". Ku ulihi, ro panawag sa kada banwa hay naging "balanggay" ag makaron hay "baranggay" eon ay malisod kon ihambae ro "baeangay". Ag tag nag-inabo eon ro mga baranggay, gintukod man dayon ro mga probinsya nga sakop it Akean, Irong-irong, ag Hamtik.

Idto nag-istar ro mga Ati sa kabukiran ag ro mga Malayo hay idto sa kapatagan ag malinong ro andang pagpangabuhi. Ugaling pagkataliwan it an-om nga buean, suno sa sugilanon, nag-umpisa ro kagulo ay nahisa ro mga Ati ay bugana ro patubas it mga Malayo. Mayad abi ro paagi it mga Malayo sa andang pagpananom ag indi kaantigo ro mga Ati. Tungod sa kahikaw it mga Ati, anda nga ginpabangdanan ro mga Malayo nga owa sanda kabayad ku andang utang nga tubas it eawod. Halipat sinanda ro mga Malayo kara bisan anda ra nga ginkasugtanan. Nagpundo eang ro kagulo sa hinyo it mga Malayo nga anda nga bayran it amat-amat ro anda nga kautangan. Ag agod indi hilipat ro mga Malayo hay anda man nga ginhambae sa mga Ati nga sukton sanda. Dikara man naghalin ro binugtawan naton nga kaugalian nga kon tigsililak hay nagapanaog halin sa bukid ro mga Ati ag nagapakalimos sa banwa. Kato hay nagapanukot ra sanda ku utang it mga Malayo. Pero tungod owa hasugiri it mayad ro mga Ati nga mga bata pa gid ngani ro andang pagdumdum hay nagapabanwa ro andang mga ginikanan agod magpakalimos owa gapanukot. Ro mga bata pa gid nga mga Malayo hay nagabalibad man nga may utang sanda sa mga Ati.

Akean

ACTIVITY SHEET for Part 2 Akean

- A. Ro punta it mga sentences sa column A hay makita sa column B. Guhiti halin sa A paadto sa B parehas it sa numero 1.

A

B

- | | |
|-------------------------------------|--|
| 1. Nagdimos sanda it buling | - tungod owa nagbayad ro mga Malayo ku andang utang. |
| 2. Tigsambilog nga maisot nga banwa | - agod pareho sanda it itom. |
| Naakig ro mga Ati | - hay ginatawag nga baeangay. |
| Agod indi hilipat ro mga Malayo | - hay ginhambae sa Ati nga sukton sanda. |
| 5. Kon tigsililak | - nagapanaog halin sa bukid ro mga Ati. |

- B. Pasunora ro mga hambae sa A B K D.

Malayo	_____
Ati	_____
sarok	_____
probinsya	_____
Irong-irong	_____
hilipat	_____
tubas	_____
eawod	_____

- K. Guhiti ro root word ag isueat ro prefix sa blangko.

halipat	_____	nagdimos	_____
kahikaw	_____	kabayad	_____
nag-umpisa	_____	kaantigo	_____
nagtukod	_____	patubas	_____

PART 3

Sambilog sa pinakabantog nga nagpamuno ku sakop it Akean hay si Datu Bendahara Kalantiaw III. Naging bantog imaw tungod sa ana nga ginsueat nga 18 nga ka sugo ku 1433.

Suno sa mga mangin-aeamon nga nagtuon ku nagkaeanabo kato sa Bisayas, natawo si Kalantiaw ku dag-on nga 1410. Solo imaw nga unga nga eaki it pangueo kato o datu it Akean nga si Rajah Bendahara Gulah. Pagkamatay ni Rajah Gulah, si Kalantiaw ro nagbuyot it pagpangueo sa Akean. Bisan 16 pa eang ro anang idad tag nangin datu imaw it Akean, naging bantog eagi imaw tungod sa anang kaeam, kaisog sa pagpakig-away ag paeareho nana nga pagtan-aw sa mga tawo. Tanan nana nga mga sakop hay nagasalig kana nga tama ag owa it ginapaeabi ro anang mga paghusgar.

Ku 1433, tag 23 anyos eon imaw, ginsueat nana ro ana nga bantog nga 18 ka Sugo. Gintao ra nana kay Rajah Besor nga pinakapuno nga manogdumaea sa bilog nga isla it Panay. Sa sueod ku masunod nga 100 anyos, ginhusgahan ro gintawag anay nga Ginharian it Panay (nga sakop it Akean, Hamtik, ag Irong-Irong) paagi sa rayang 18 ka sugo nga ginsueat ni Kalantiaw.

Naging bantog si Kalantiaw bisan sa ibang lugar. Suno sa sangka sugilanon, rondaya hay natabo sa anang pagdumaea.

May sangka bayi ag daywang ka eaki nga nag-atubang kana. Pareho nga gin-ako it daywang ka eaki nga mandang asawa ro bayi. Pero naghinipos eang ro bayi ag owa man it tawo nga makapamatuod kon sin-o ro tama sa daywang ka eaki.

Mangingisda ro sambilog nga eaki ag ro sambilog hay mangangayam. Nagpaino-ino ro mga huwes it mabuhay pero owa sanda nakahimo it desisyon. Ro gin-obra ni Datu Kalantiaw hay ana nga ginsugo ro bayi nga maghaboe it sang dupa it eapad nga sugpon sa lambat it mangingisda. Ana man nga ginsugo ro bayi nga kaadyon ro pana it mangangayam. Antiguhan ro bayi maghaboe pero indi imaw kaantigo magkaayad it pana. Ngani ginhambae ni Kalantiaw nga ro mangingisda ro asawa it bayi bukon it rondato nga mangangayam.

Ku Pebrero 11, 1957, ginsugo ni anay Presidente Ramon Magsaysay nga ro lugar sa Batan, Aklan hay tawgon nga Kalantiaw National Shrine bilang pagdumdum kay Datu Kalantiaw ag sa anang hinimuan. Una makaron sa Batan ronduyon nga monumento ni Datu Bendahara Kalantiaw III.

Akean

ACTIVITY SHEET for Part 3 Akean

A. Sueatan sa blangko ro sabat.

1. Si Rajah Bendahara Gulah hay _____ ni Kalantiaw.
2. Naging datu it Akean si Kalantiaw tag _____ anyos imaw.
3. Ginsueat nana ro 18 ka sugo ku _____.
4. Si _____ ro manogdumaea it bilog nga isla it Panay.
5. Ro _____ sa Batan hay ginpatindog sa pagdumdum kay Kalantiaw.

B. Sabta rondayang mga pangutana.

1. Paalin naging bantog si Kalantiaw?
 - a.
 - b.
 - k.
 - d.
 2. Sueatan tanan ro mga hambae nga owa nimo masayri ro anang kahueugan.
 - a.
 - b.
 - k.
 - d.
- K. Usuya sa istorya ag isueat sa idaeom kon anong klase nga tawo si Kalantiaw.

D. Ano ro ginpaobra ni Datu Kalantiaw sa bayi sa istorya?

Akean

PART 4

Ku tyempo it mga Kastila, ginbayluhan ro ngaean it Madyaas it Panay ay ro pinakamanami kato nga dueungkaan it sakayan ag mga barko hay ro banwa it Pan-ay. Ro Pan-ay hay dati nga sakop it Akean pero makaron hay sakop eon it probinsya it Capiz. Ro Akean hay nahimo nga Capiz bangud nga ro datu nga nagadumaea sa Capiz hay may kapid nga unga. Tag nagdungka ro mga Kastila, nagsueang-sueang ro datu pati ro anang kapid nga unga. Ginkutana ro datu ku Kastila kon ano ro ngaean ku rato nga lugar. Owa nana maeubti ro pangutana ag pageaom nana hay ginapangutana imaw kon ham-an pareho ro itsura ku anang daywang ka unga. Ginsabat ra nana nga kapid abi sanda. Ro pinamatian ku Kastila hay "capiz". Raya ro ginhalinan it ngaean it probinsya it Capiz nga gin-ilis sa Akean.

Idto sa Capiz tanan kato ro mga opisina nga ana it gobyerno nga ginabuytan it mga Kastila. Tungod nga maeayo sa mga banwa nga pareho it Batan ro mga opisina ngara ngani naghinyo ro mga tawo nga ibalik lang sa lugar it Akean. Pero owa magsugot ro mga Kastila.

Pero owa gid maduea sa paino-ino it mga tawo nga ikabalik ro probinsya it Akean ugaling hay owa man natabo sa anda nga hinyo. Ku ulihi, ro mga Amerikano eon man ro nagbuyot it paggobyerno. Naghinyo man gihapon ro mga tawo nga ibalik ro probinsya it Akean pero owa man gihapon it natabo. Hasta ku ulihi nga ro mga Pilipino eon ro nagbuyot it paggobyerno, abo man gihapon ro nagtinguha nga bueagon ro Capiz sa Akean pero owa man gihapon. Hasta nga nadayon gid man tag si anay Congressman Godofredo Ramos ro naghinyo. Ku Abril 25, 1956 natuman ro damgo it mga Akeanon nga magbalik ro probinsya it Akean. Naging maisot eon lang ro probinsya it Akean ku pagbueag kana sa iba pa nga mga probinsya.

ACTIVITY SHEET for Part 4 **Akean**

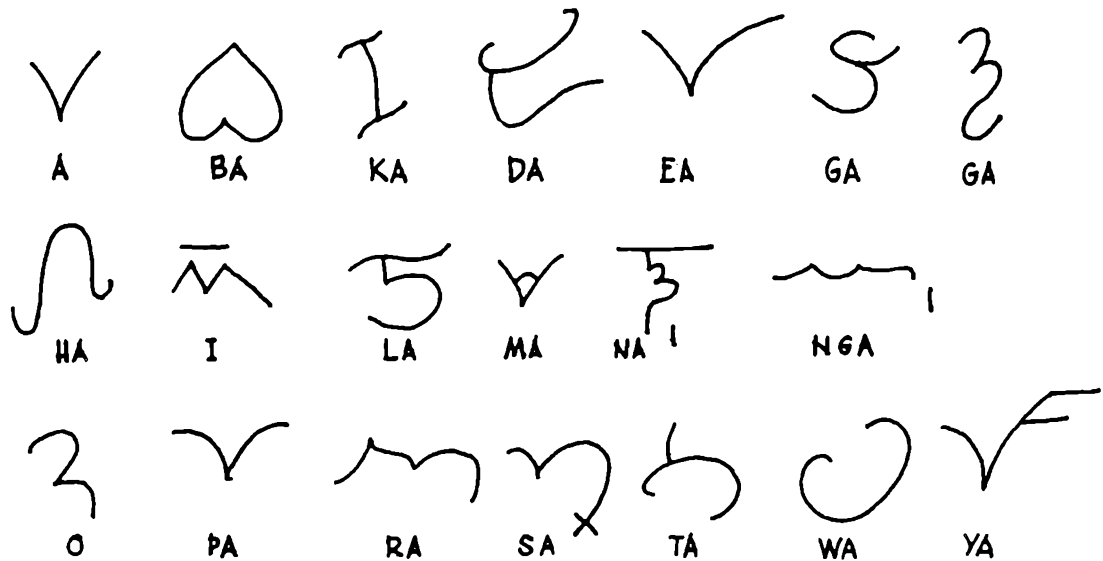
A. Pilia ro tama nga sabat sa tuo ag isueat ro letra sa blangko sa waea.

- | | |
|---|------------|
| ___ 1. Ro ngaeen kato it Panay. | a. Capiz |
| ___ 2. Ro pinakamanami nga dungkaan nga sakop makaron it Capiz. | b. Akean |
| ___ 3. Ro ngaeen it probinsya nga kon pamatian hay matsa kapid. | k. Pan-ay |
| ___ 4. Ro nagbuyot it paggobyerno kato. | d. Madyaas |
| ___ 5. Ro probinsya nga nagbueag sa Capiz. | e. Kastila |

B. Butangan sa blangko ro T kon tama ag S kon saea.

- ___ 1. Ro Pan-ay hay sangka banwa.
- ___ 2. Ro Panay hay ngaeen it probinsya.
- ___ 3. Ro Capiz hay ngaeen it unga.
- ___ 4. Ro Akean hay nahimo nga Capiz ku tyempo it mga Kastila.
- ___ 5. Naila ro mga Akeanon nga magpabilin nga sakop it Capiz.
- ___ 6. Ginhinyo sa mga Kastila nga ibalik ro probinsya it Akean.
- ___ 7. Maeumo man lang nga nakabalik ro Akean.
- ___ 8. Si Godofredo Ramos hay bantog nga senador.
- ___ 9. Mas maisot makaron ro eugta it Akean kay sa tyempo it mga datu.
- ___ 10. Natuman ro damgo it mga Akeanon ku 1926.

RO ABAKADA
KATO ANAY



ABA KA DAEAGA HA ILA MANA NGA
OPA RA SA TA WAYA

RIDE ON MY BACK YOUNG LADY
WITH THE LIGHTNESS OF A
RICE BRAN FOR OLD WAYA

The script letters above were found written on a
Moysing tablet of 1725 as per Orbista MS 1911
courtesy of Akleniana Filipino Society.

RO PAGESUEAT IT MGA AKEANON KATO ANAY

Kato anay, owa gagamit ro mga Akeanon it ABAKADA nga kapares it aton nga ginagamit makaron. Pero ro andang ginagamit nga ABAKADA hay makaraya nga makita sa litrato.

Bago nag-abot ro mga Kastila iya sa Pilipinas, antiguhan eon nga magsueat ro mga Pilipino ag raya nga ABAKADA imaw ro andang ginagamit. Ginapatihan it iba nga ro ABAKADA ngara hay gindaea riya sa Pilipinas it mga naghalin sa Borneo ukon tagaIndia. Pag-abot anda riya sa Pilipinas ro anda ngara nga pagsueat it ABAKADA hay gindaea halin sa Panay ag Palawan hasta sa Pampanga, Panggasinan, Tagalog ag Ilocano nga mga parti it nasyon. Ag hasta makaron ginagamit pa ngani raya nga paagi it pagsueat it ibang mga tribu sa Mindoro, ugaling kon amat lang makaron tunod may mga eskuylahan eon haeos tanan nga lugar.

Kato, ro tunog it ABAKADA hay pweing bayluhan paagi sa pagbutang it maintok nga marka sa ibabaw ukon sa ubos it letra nga kaparis kara:

Two hand-drawn symbols. The first is a heart-like shape with a small dot above it. The second is a vertical line with a small dot to its right.

Ro paghambae kara hay "biki".

Ro kahueugan it maintok nga marka sa ibabaw hay ro tunog nga "i" ukon "e". Kon butangan it marka sa ubos it letra, ro tunog dayon hay "o" ukon "u" nga kaparis kara:

Two hand-drawn symbols. The first is a vertical line with a small dot to its left. The second is a triangle with a small dot above it.

Ro paghambae kara hay "kumo".

Ku ulihi ro mga tunog nga "a", "i" ag "o" hay ginsueat eon nga sanko letra ag bukon eang it marka nga ginadugang sa ibang letra. Una makita sa litrato ro paagi it pagsueat it "o", "i" ag "a" ku dag-on kato nga 1725.

Ginbayluhan it Kastila ro dati nga ABAKADA ngara ag anda nga ginpabuecs ro ABAKADA nga anda nga gingamit. Rato ro aton nga ginagamit hasta sa makaron sa tanan nga eskuylahan iya sa Pilipinas.

Paguseat

ACTIVITY SHEET for **Paguseat**

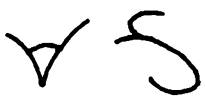
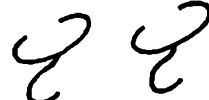
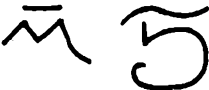
- A. Ro punta ku mga sentences sa column A hay makita sa column B. Guhiti halin sa A paadto sa B pareho sa numero 1.

A

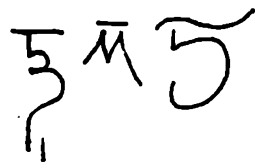
B

- | | |
|--|---|
| 1. Bago nag-abot ro mga Kastila | - sa Palawan, Pampanga ag iba pa nga mga lugar. |
| 2. Gindaea riya ro ABAKADA | - ginagamit pa raya sa Mindoro. |
| 3. Nagkalat ro ABAKADA | - antighan eon magsueat ro mga Pilipino. |
| 4. Hasta makaron | - halin sa Borneo o India. |
| 5. Ro mga maintok nga marka sa letra hay | - nagapabaylo it tunog o pagmitlang it letra. |

- B. Ano kon isueat ro mga letra ngara.

- | | |
|--|--|
| 1.  _____ | 3.  _____ |
| 2.  _____ | 4.  _____ |

- K. Usuya ro mga letra sa litrato ag isueat ro tama nga letra sa idaeom. Hakita nimo ro sikreto nga ginatago dikara? Ayaw malipat nga ro owa it marka hay "a" ro anang tunog.

Ro Istoria It Banwang Kalibo



Banwang Kalibo

RO ISTORYA IT BANWANG KALIBO

Ro banwang Kalibo hay isaea sa pinakauna nga banwa nga gintukod ni 'Batu Bangkaya. Sambilog imaw ra sa napueo ka datu nga nagdungka sa pueo it Madyaas. Nakaabot sanda sa Madyaas ay nagpaeagiw sanda sa andang mapintas nga pinuno it Borneo nga si Sultan Makatunaw.

Idto nagbueueag ro napueo ka datu ag ro andang mga sakop sa ubos it bukid it Madyaas sa Antique. Halin idto, nagpanaw sanday Datu Bangkaya hasta sa ba-ba it suba ku makaron nga banwa it Ibajay ag idto sanda nagtenir. Pero owa naila ku lugar si Datu Bangkaya ngani nagpadayon sanda sa pagpanaw hasta nakaabot sanda sa bi-bi it suba it Akean sa banwa nga Numancia makaron. Dikaron nana gintukod ro banwa it Kalibo. Pero ku primero anay hay bukon it Kalibo ro ngaeen ku banwa kundi Madyanos.

Ro Madyanos hay naging daeayunan ku mga negosyante tag mga sakayan pa kato sa tubi ro ginagamit. Raya ro rason nga naging bantog rondaya nga banwa sa bilog nga isla it Panay. Ku ulihi nagnabaw ro suba ngani nageapad ro Madyanos hasta sa tabok it pangpang ku suba nga ana nga ginatindugan makaron it banwang Kalibo. Tungod sa pagnabaw it suba, naghalin it dueungkaan ro mga sakayan sa baryo it Buswang.

Tungod ro Madyanos hay patag ag maumwad ro pagpangabuhi, masinadyahon ro mga nagaistar idto. Owa gid nanda ginakalipati nga ro andang eugta nga ginaistaran hay anda manlang nga ginbakae sa mga Ati. Kada dag-on, owa sanda nagakalipat sa pagsinadya paagi sa Ati-atihan. Raya sinanda ro tanda ku andang pagpakyaw ku bilog nga kapatagan it isla it Panay sa mga Ati.

Nabayluhan ro ngaeen nga Madyanos it Kalibo pag-abot it mga Kastila ag tag pagsakop nanda ku banwa. Naging Kalibo ro ngaeen ku banwa tungod sa sang libo ka tawo nga nagpabunyag agod maging Kristyano. Tungod kara, kon tawgon it mga tawo ro banwa hay banwa it "isa ka libo". Dikara naghalin ro hambae nga Kalibo. Ro sambilog pa gid nga istorya kon siin naghalin ro ngaeen nga Kalibo hay tag nagtililipon ro mga mangin-aeamon nga mga tawo sa banwa. Ngani ro tawag anay kato ku banwang Madyanos hay ginaistaran it mga may kalibo o may aeam. Ag ku ulihi, naging Kalibo ro ngaeen ku banwa.

Banwāng Kalibo

ACTIVITY SHEET for Banwang Kalibo

A. Pasunura ro mga sentence ag isueat ro numero sa blangkq.

_____ Nagpanaw hasta nakaabot sa suba it Numancia.

_____ Nakaabot sanda sa Madyaas sa Antique.

_____ Nagpaeagiw ro mga taga-Borneo halin kay Sultan Makatunaw.

_____ Gintukod ni Bangkaya ro Banwa it Madyanos.

_____ Nagpanaw sanday Datu Bangkaya hasta sa Ibayay.

_____ Nageapad ro Madyanos hasta sa tabok it pangpang.

B. Usuya ro tama nga hambae sa tuo ag isueat ro letra sa blangko sa waea.

_____ 1. Sambilog sa mga napueo ka datu a. Datu Bangkaya

_____ 2. Dati nga dueungkaan it mga sakayan b. Madyaas

_____ 3. Pueo kon siin nagdungka ku primero ro napueo ka Datu. k. Madyanos

_____ 4. Ro dati nga ngaean it Kalibo d. Buswang

_____ 5. Ro dati nga nahamtangan it Kalibo e. Numancia

_____ 6. Nagakahueugan nga maaeam ukon nagpabunyang g. Kalibo

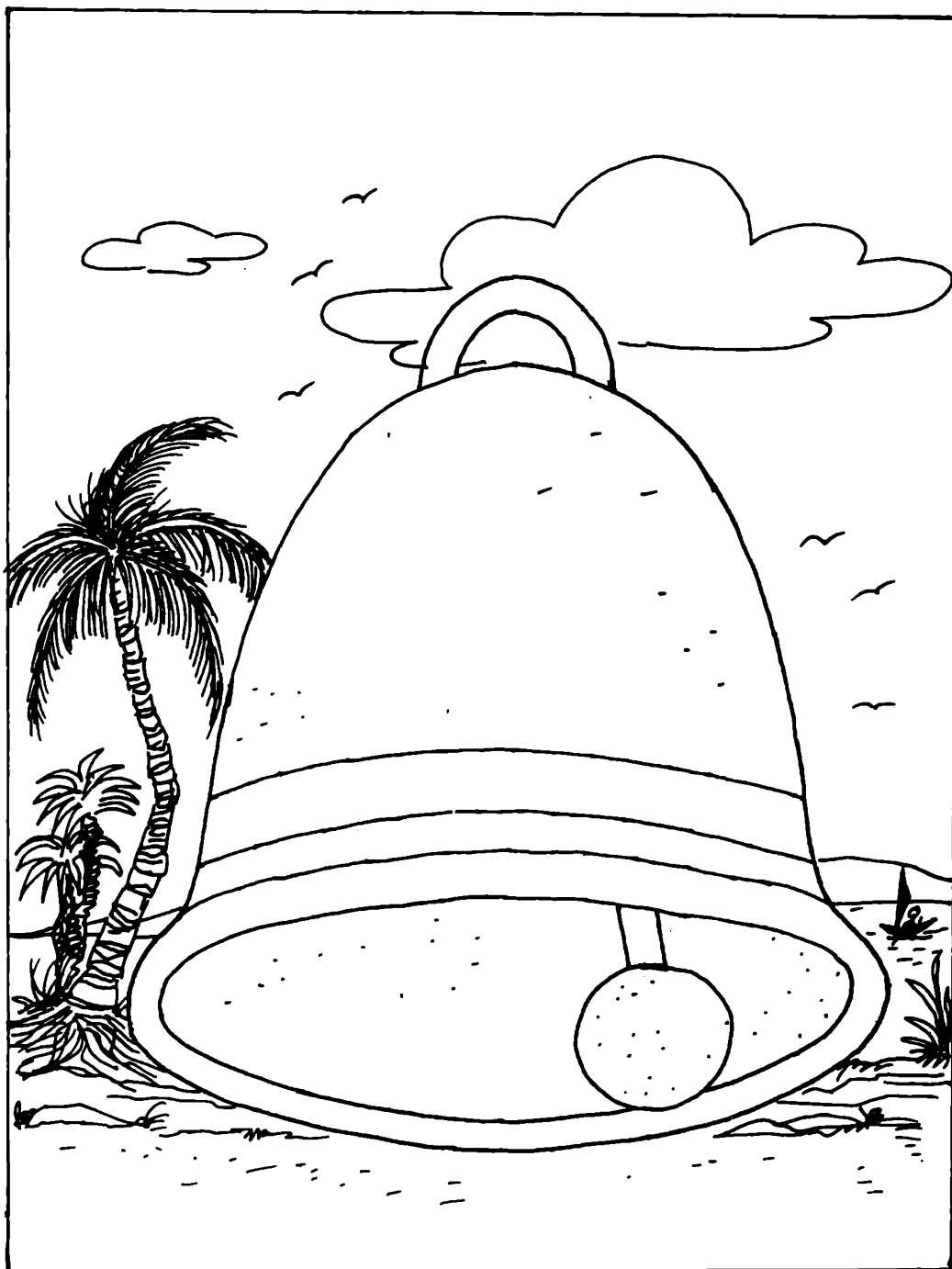
C. Guhiti ro tama nga sabat.

1. Gintukod ro banwa it Kalibo ni (Datu Bangkaya, Datu Kalantiaw).

2. Ro banwa it Madyanos hay (patag, bukid) ag maumwad ro pangabuhi idto.

3. Owa nanda ginkalipati nga ro andang eugta hay (ginbakae, ginbaligya) sa mga ati.

Ro Lingganay Sa Tinagong Dagat



RO LINGGANAY SA TINAGONG DAGAT

Ro Tinagong Dagat sa tunga-tunga ku banwa it Batan, Balete, Altavas ag New Washington hay mabahoe nga sapa o linaw pero ro tubi hay maeat pareho it tubi sa dagat. Ku mabuhay eon nga mga dinag-on, rondayang sapa hay ginakangaw-an it mga tawo nga nagaistar una maeapit. Kon mabaskog ro sueog hay nakakabati ro mga tawo it nagabagting nga lingganay. Ag kada magbagting ro lingganay ngara hay anda gid nga ginapaabot nga may maabot nga saeot pareho it bagyo, linog ag iba pa. Ro lingganay gali ngara nga anda nga mabatian hay idto sa idaeom it rondayang linaw nga Tinagong Dagat.

Ro lugar nga nahamtangan ku Tinagong Dagat hay matsa paraiso. Owa it gutom sa rondaya nga lugar tungod bugana gid sa pagkaon. Ngani nga ku tyempo nga iya ro mga Kastila, abo nga mga buyong o mga pirata nga Moros ro nagasukob sa rondaya nga lugar. Kada sukob it mga pirata hay anda nga ginabuo ro mga tinago nga mga manggad it mga tawo. Pati man ro andang mga ani ag anda pa nga ginadakop ro mga tawo agod obrahon nga sueuguon o kundi hay ibaligya nga sueuguon.

Tungod pirmi eang nagaumang ro mga tawo sa pagpinanago kon mag-abot ro mga pirata ngara, naisipan nanda nga maghalin it ilistarán. Pero naawatan man sanda maghalin ag mapabay-an pa rayon nanda ro anda nga pangabuhian. Ngani nagpaino-ino sanda it paagi kon paalin sanda makalikaw sa mga pirata bisan indi eon sanda maghalin. Nakapaino-ino sanda nga magpatindog it baeantayan. Ginbutangan rayon dato nanda it mabahoe nga lingganay nga pilak agod maanting ro tunog. Ginbutangan man rayon rato nanda it sangka tawo nga magbantay ag magbagting ku lingganay ngato kon hikita nana nga nagapaadto ro mga sakayan it mga Moros. Idto rato nanda pagpatinduga sa ibabaw it bukid nga Iyaw. Halin idto kitaon gid ro eawod it Dumaguit ag Tinagong Dagat ngani kita gid kon may nagapaadto. Dapat gid nga bugtaw pirmi ro bantay agod ana nga mapan-uhan ro pag-abot it mga pirata ag agod hibagting nana it mabaskog ro lingganay agod makapahaom ro mga tawo.

Tungod kara, naakig ro mga pirata ay kada sukob nanda hay owa it tawo ag himos nga mayad ro lugar kon mag-abot sanda. Ngani anda nga gin-usisa kon ano ro rason. Owa mabuhayi, anda nga hasayran nga ro rason gali hay ro lingganay nga pilak. Anda rayon nga gin-adtunan ag ginsukob ro bantay ag ginbuo ro lingganay. Anda ra nga ginpalignid paduehog sa bukid it Iyaw paadto sa Tinagong Dagat. Hasta makaron, idto masayran kon siin eon rondato nga lingganay. Abo ro may handom nga bue-on ro lingganay ngato pero owa gid nanda rato hakita.

Tinagong Dagat

May una man nga nakakita kato sa andang pageunip pero raya kuno hay ginabantayan it mabahoe nga isda nga kugtong o lapu-lapu. Sinanda, ro isda nga nagabantay sa lingganay hay kabahoe-bahoe nga isda nga makatueon it bisan sambilog nga anwang. Pero bisan makara ro andang sugid, abo gihapon nga may kaisog sa pageunip agod usuyon ro lingganay. Hataliwanan nanda rondato nga mabahoe nga lapu-lapu pero owa man gihapon nanda hibuo ro lingganay. Sinanda hay abo nga mga daeagko nga bato nga nagasagang sa lingganay. Kaeagko gid ro mga bato ngato ag indi mahakwat o mahueag it tawo. Kon ro mga magueang ro maghambae hay sinanda ro lingganay ngato hay may bag-o eon nga tag-ana nga mga engkanto sa idaeom it tubi. Anda kuno nga ginabagting ro lingganay kon may anda nga hibatyagan nga paaeabuton nga saeot sa mga tawo nga nagaistar sa pangpang it linaw it Tinagong Dagat.

Ngani hasta makaron, kon malinong ro tyempo, mabatian ro maanting nga tunog it lingganay kon may una nga disgrasya nga paaeabuton sa lugar nga nagalibot sa Tinagong Dagat.

Tinagong Dagat

ACTIVITY SHEET for **Tinagong Dagat**

A. Butangan sa blanko ro T kon tama ag S kon saea.

- ___ 1. Ro Tinagong Dagat hay sa Burwangga.
- ___ 2. Kon malinaw ro eawod nagabagting ro lingganay.
- ___ 3. Abo nga mga pirata ro nagasukob sa rondatong lugar.
- ___ 4. Tungod nga mahaeadlukon sanda, naghalin ro mga tawo.
- ___ 5. Nag-obra sanda it baeantayan ag ginbutangan it bantay nga tawo.

B. Usuya ro tama nga hambae sa istorya ag isueat sa blanko.

- 1. Ro lingganay gali ngara nga anda nga mabatian hay idto sa _____ it ronduyong linaw.
- 2. Pero _____ man sanda maghalin ay mapabay-an nanda ro andang _____.
- 3. Dapat nga _____ permi ro bantay.
- 4. Anda nga _____ sa bukid it Iyaw paadto sa _____.
- 5. Pero raya kuno hay ginabantayan it mabahoe nga isda nga _____ o lapu-lapu.

K. Usuya ro sabat sa istorya ag kompletuhon ro sentence.

- 1. Anda kuno nga ginabagting ro lingganay kon _____.
- 2. Kaeagko gid ro mga bato ngato ag _____.
- 3. Ham-an it dapat gid nga bugtaw permi ro bantay?
 - a. Agod nga _____

Tinagong Dagat

b. Agod nga _____

k. Agod nga _____

SOME SPELLING RULES

(based on A STUDY OF THE AKLANON DIALECT, David Zorc,
C.1968)

SPELLING THE AKLANON FRICATIVE SOUND "ea"

1. The Aklanon sound, "ea", is spelled with the letter "e".
2. Do not use hyphen (-) or (~) when writing the Aklanon "e".

Correct: nageupad

Incorrect: nag-eupad nagēupad

(For more practice, do Set 1 Exercises)

USES OF THE HYPHEN (-)

1. The hyphen is not used between 2 vowels.

correct

incorrect

siit

si-it

haom

ha-om

kaeuoy

kaeu-oy

(For more practice do Set 2 Exercises)

2. The hyphen is used between the two parts of a reduplicated word when the doubled word is two syllables in length.

Example: pahuway-huway
kabahoe-bahoe
balik-balik

3. But a hyphen is not used with words in which the reduplicated word is only one syllable in length.

Example: pangpang
kutkut
paypay
tuktuk

(For more practice do Set 3 Exercises)

4. The hyphen is used when a consonant precedes a vowel, but the vowel does not "go with" that consonant, or is not a part of the same syllable

Spelling Rules

as the consonant. This hyphen represents the "sound" which the vocal chords make when there is a stoppage of air flowing through them. This is referred to as glottal stop.

Example: pan-uhan
nag-adto
tan-aw

(For more practice do Set 4 Exercises)

5. A hyphen is not used to separate prefixes from the root word such as : naga, gina, maka.

correct: nagaadto
incorrect: naga-adto

6. But a hyphen must be used when the prefix being added ends in a consonant and comes before a vowel. In this case the hyphen represents the glottal stop.

correct	incorrect
gin-usoy	ginusoy
nag-alsa	nagalsa
tig-aeani	tigaeani

(For more practice Do Set 5 Exercises)

7. A hyphen is used to indicate the glottal stop after a vowel in words such as: bi-bi, ba-ba, paino-ino, but is not indicated on the final syllable of words.

correct	incorrect
bi-bi	bibi
ba-ba	ba-bà
hapo	hapò
sueo	sueò

(For more practice do Set 6 Exercises)

8. A hyphen is not used to separate prefixes such as taga, mangin, manog, inog, nagpa, pinaka, tag, tig, pa from the root word.

correct	incorrect
tagaKalibo	taga-Kalibo
manginpari	mangin-pari
manogpanaw	manog-panaw

Spelling Rules

inogpanaw	inog-panaw
nagpaJalas	nagpa-Jalas
pinakamanamit	pinaka-manamit
tagbaeay	tag-baeay
natagtangis	natag-tangis
tigsililak	tig-sililak
tiglima	tig-lima
ginapaobra	gina-paobra
ikaap-at	ika-ap-at

(For more practice do Set 7 Exercises)

9. The hyphen is used with numbers.

ika-4

ika-12

SPELLING WITH "U" or "O"

1. The pronoun "ko" meaning "I", will be spelled with "o" for easy recognition. The other words will be spelled "ku".

Example: ku isaeang adlaw
ku ruyon nga butang

2. The preferred spelling is for "o" to be in the final syllable of a word and the "u" to be in all other syllables. This rule does not work for Spanish and English loan words whose spelling must be memorized.

correct

haom
tungod
unga
inusoy
ruyon
kon
eon
hakatueugan
napan-uhan
tunokon
kunta
kuno

incorrect

haum
tungud
ónga
inusuy
ruyun
kun
eun
hakatueogan
napan-ohan
tunokon
konta
kon

(For more practice do Set 8 Exercises)

Exceptions: correct

owa
obra (Spanish loan word)
otso (Spanish)
oras (Spanish)

Spelling Rules

kabaryohan (Spanish)

Prefixes are another exception, the "o" in the prefix does not change to "u":

correct
inogpahuway
manoghambae

(For more practice do Set 9 Exercises)

3. Reduplicated root words with hypens

The basic form of the root word is reduplicated.
So if **daog** is the root word, then **daog-daog** is the reduplicated form and the o does not change to u.
Eaong becomes **eaong-eaong**.

SPELLING WITH OTHER LETTERS

1. K is used instead of C. (But C may still be used in names.)

correct

Kalibo
patik
sakop

incorrect

Calibo
patic
sacop

2. Gi is used instead of gui.

correct

ginhalo
ginhugasan

incorrect

guinhalo
guinhugasan

3. Kw is used instead of que.

correct

eskwelahan
kwarto
kwan

incorrect

esquelahan
quarto
quan

Spelling Rules

SET EXERCISES

Correct the mistakes in the following exercises.

SET 1 EXERCISES

nagpang-eapog
nag-eubog
nakatu-eog
nagpa-eanggaob
naggu-eang

SET 2 EXERCISES

Si-in ka ga-adto?
Ga-alin sanda idto?
Nagbakae sanda it abo nga ma-is.
Ayaw pagbali-a ro sanga it mangga.
Ano ro atong su-ea?

SET 3 EXERCISES

kab-kab para sa tig-ilinit
nagatikangtikang sa sueod it baeay
saw-sawan sa eanggaw
liksiliki sa katre
kaisotisot nga bato
puk-pukon naton it martilyo
dab-dab sa tinug-on
sak-sakan ro bentilador
ginhuyohuyo it sanduko
owa nagguwa-guwa

SET 4 EXERCISES

nagabot
nagistorya
pusang
dagon
matamis

SET 5 EXERCISES

nagalsa
gina-tikang
ginadtunan
naginom
ginunga

SET 6 EXERCISES

pupo
lala
suso
huho
bubo

SET 7 EXERCISES

maka-paligos sa suba
tig-limang bilog
ika-napueong adlaw
manog-bueong sa mata
pinaka-mabuot nga unga

SET 8 EXERCISES

moeay
makahoeoya
umoeahab
naglinobog
nagtoeoeokan
bueogan
kaboeakan
eokot
mokeat
boho

SET 9 EXERCISES

Ayaw kamo it sangag kon oras eon it inugphuway.
Sin-o ro inyong manughugas sa inyo?

Spelling Rules

Owa sanda it inugpanaw.
Si tatay ro akon nga manughatod.
Nag-abot eon ro andang manugturo.

ANSWER SHEET FOR SET EXERCISES

SET 1 EXERCISES

nagpangeapog
nageubog
nakatueog
nagpaeanggaob
naggueang

SET 2 EXERCISE

Siin ka gaadto?
Gaalín sanda idto?
Nagbakae sanda it abo nga mais.
Ayaw pagbalia ro sanga it mangga.
Ano ro atong suea?

SET 3 EXERCISES

kabkab para sa tig-ilinit
nagtikang-tikang sa sueod it baeay
sawsawan sa eanggaw
liksi-liksi sa katre
kaisot-isot nga bato
pukpukon naton it martilyo
dabdab sa tinug-on
sasakan ro bentilador
ginhuyo-huyo it sanduko
owa nagguwa-guwa

SET 4 EXERCISES

nag-abot
nag-istorya
pus-ang
dag-on
matam-is

SET 5 EXERCISES

makaalsa
ginatikang
gin-adtunan
nag-inom
gin-unga

SET 6 EXERCISES

pu-po
la-la
su-so
hu-ho
bu-bo

SET 7 EXERCISES

makapaligos sa suba
tiglimang bilog
ikanapueong adlaw
manogbueong sa mata
pinakamabuot nga unga

SET 8 EXERCISES

mueay
makahueuya
umueahab
naglinubog
nagtueueukan
bueugan
kabueakan
eukot
mukeat
buho

Spelling Rules

SET 9 EXERCISES

Ayaw kamo it sangag kon oras eon it inogpahuway.
Sin-o ro inyong manoghugas sa inyo?
Owa sanda it inogpanaw.
Si tatay ro akon nga manoghatod.
Nag-abot eon ro andang manogturo.